

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Agnes Ragnarsson

Vem skyddar vi egentligen?

– En studie om beslagsförbudet av skriftlig handling
mellan närstående och begränsningens konsekvenser
för utredningar av brott mot barn.

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Linnea Wegerstad

Termin för examen: period 1 VT2020

Innehållsförteckning

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	5
FÖRKORTNINGSLISTA	6
1 INLEDNING	8
1.1 Bakgrund	8
1.2 Syfte och frågeställningar	9
1.3 Metod och material	10
1.4 Forskningsläge	12
1.5 Avgränsningar	13
1.6 Disposition	14
2 BARNET I STRAFFPROCESSRÄTTEN	16
2.1 Ett historiskt barnperspektiv	16
2.2 Barnperspektivet idag	17
2.3 Barn(straff)rätt	18
2.4 Särskilt om relevanta artiklar i Barnkonventionen	20
2.5 Våld och övergrepp mot barn	22
2.5.1 Fysiskt våld	22
2.5.2 Psykiskt våld	23
2.5.3 Barn som bevittnar våld	23
2.5.4 Sexuellt våld	24
2.5.5 Hedersrelaterat våld	25
2.5.6 Fridskränkning	25
2.6 Problematik med barnet som brottsoffer	25
2.6.1 Barn är beroende av vuxna	26
2.6.2 Barn har svårt för att berätta om övergrepp	27
2.7 Problematik i utredningar av brott mot barn	28
2.7.1 Utredningsbrister och låg åtalsfrekvens	28
2.7.2 Bevisvärigheter	29
2.7.3 Vårdnadshavarens inställning	30
2.7.4 Målsägande som inte vill medverka i utredningen	30

2.7.5 Intressekonflikter	31
3 BESLAG	32
3.1 Allmänt om straffprocessuella tvångsmedel	32
3.2 Allmänt om beslag	32
3.3 Förutsättningar för att få använda beslag	33
3.3.1 Syftena bakom beslag	34
3.3.2 Tillgänglighet	35
3.3.3 Beviskrav	35
3.3.4 Den som beslag drabbar	35
3.4 Allmänna principer för användning av tvångsmedel	36
3.4.1 Legalitetsprincipen	36
3.4.2 Ändamålsprincipen	37
3.4.3 Behovsprincipen	37
3.4.4 Proportionalitetsprincipen	38
3.5 Beslutsfattande	39
3.6 Integritetsskydd	40
3.7 Beslag av skriftlig handling och elektroniskt material	42
3.8 Förbudet mot beslag av skriftlig handling mellan närstående	43
3.9 Verkställighet av beslagsbeslut	45
4 ETT AVSKAFFANDE AV BESLAGSFÖRBUDET I NÄRSTÅENDEFALLET	47
4.1 Tidigare lagändringsförslag	47
4.2 Det aktuella lagändringsförslaget	48
4.3 Remissvar	50
4.4 Avvägningen mellan effektivitet och integritet	53
5 ANALYS OCH SLUTSATSER	57
5.1 Barnet i straffprocessen	57
5.2 Beslagsförbudets omfattning	58
5.3 Konsekvenser	60
5.4 Bör beslagsförbudet avskaffas?	62
5.5 Slutsats	64
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	65

Summary

This study concerns the child as a victim of crime and deals with the child's position in criminal proceedings. Children as victims of crime are seen as so-called defenceless since they constitute a particularly vulnerable group, this considering their dependence on adults. This vulnerability makes the child in need of special protection in the justice system. Therefore, in the criminal and criminal procedure legislation, particular rules concerning children have been developed, such as specific criminalization and penalties for crimes against children, adapted rules on child interrogation, rules on the child's right to a legal representative in certain cases and requirements on the criminal investigating authorities' priority of child cases.

Law enforcement agencies have various criminal procedural tools at hand to investigate crimes. A common manner is *seizing*, which means that police or prosecutors decide to forcibly seize objects that can be used for criminal investigations or as evidence in a trial in case of suspected crime. In the legislation on seizures, there are certain seizure prohibitions that forbid seizure in certain situations. According to one of those prohibitions, investigating authorities may not seize written communications between related parties except in cases of severe crime. The motive behind the prohibition is the interest to protect personal privacy as well as the confidentiality of relatives. The purpose of this study is to investigate how this regulation affects investigations of crimes against children and the child's position in the criminal process.

The prohibition of seizure in case of related persons has been criticized for a long time and an ongoing governmental official report suggests the abolition of the prohibition in favour of law enforcement. From the referral procedure, there is a general perception on the matter that a total abolition is too restricting to citizens' integrity and not sufficiently justified by the investigation in question. Instead, it is proposed to keep the legislation in its current form or, alternatively, to partially limit the rule so that exceptions may be made when investigating further types of crime but not minor offences.

My study shows that the child has limited abilities for legal protection in the criminal process. This is partly due to children's difficulties in communicating, difficulties in initiating a lawsuit, and several incentives to stay silent about abuse. The responsibility to notice and report offences usually lies with those close to the child, while at the same time the person who usually exposes the child to abuse is a close relative. The child is often dependent on supporting evidence in criminal proceedings, e.g. seized written messages containing or supporting criminal means.

As of how the legislation appears today, the prohibition of seizure in case of related persons risks making it even more difficult in investigations of crimes against children and preventing prosecution of perpetrators.

Responsibility has been placed on the plaintiff and it is the victim, and/or the victim's guardian or representative, who needs to have an active and assisting role in the criminal investigation in order for relevant messages to be submitted and used. Based on the legal sociological results of my studies on children's behaviour when exposed to crimes, my opinion is that the criminal procedure law must be changed in this part.

There are children's rights legislation that provides the child the right to protection from abuse but also the right to protection of his private communication. However, the integrity of the child, as well as the integrity of a suspected perpetrator, may be impaired if the infringement has legal support and is not carried out arbitrarily. In addition, the integrity interest is different with regard to crimes against children, since children do not have the same opportunities to express themselves as adults can.

The use of seizure is already regulated on the basis of several legal principles in protection of the privacy of the individual. The prohibition of seizure in case of related persons constitutes yet another means of integrity protection that has been extended since individuals today to a greater extent communicate in writing, e.g. through sms and social media. Given today's strict requirements to protect children from abuse, the interest in protecting the family's confidentiality cannot be considered to justify this additional protection of privacy. The prohibition of seizure in case of related persons should therefore be reduced or completely abolished with regard to the interest of criminal investigation. Regarding crimes against children, the legislation needs to be adapted according to a child perspective, not further restricted or made more difficult.

Sammanfattning

Denna studie fokuserar på barnet som brottsoffer och behandlar barnets ställning i brottmålsprocessen. Barn som brottsoffer är att se som s.k. skyddslösa i och med att de utgör en särskilt utsatt grupp, detta med tanke på deras beroendeställning till vuxna. Denna utsatthet gör barnet i behov av ett särskilt skydd i rättssystemet. Det har därför i den straffrättsliga och straffprocessrättsliga lagstiftningen utvecklats vissa särskilda regler gällande barn, såsom specifika kriminaliseringar och påföljder för brott mot barn, anpassade regler om barnförhör, regler om barnets rätt till en särskild företrädare i vissa fall samt krav på brottsutredande myndigheters prioriterande av barnärenden.

Brottsbekämpande myndigheter har olika straffprocessrättsliga tvångsmedel till hands för att utreda brott. Ett väl nyttjat medel är tvångsmedlet *beslag* som innebär att polis eller åklagare beslutar att tvångsmässigt omhänderta egendom som kan användas i brottsutredande syfte eller som bevis i en rättegång vid misstanke om brott. I regelverket kring beslag finns vissa beslagsförbud som förbjuder beslagtagande i vissa situationer. Enligt ett beslagsförbud får inte utredande myndigheter beslagta skriftliga meddelanden mellan närstående förutom i fall av grov brottslighet. Motivet bakom förbudet är intresset att värna om den personliga integriteten samt förtroligheten mellan närstående. Syftet med denna studie är att utreda hur denna reglering påverkar utredningar av brott mot barn och barnets ställning i straffprocessen.

Beslagsförbudet i närståendefallet har länge kritiserats och i en pågående offentlig utredning föreslås ett avskaffande av förbudet till förmån för brottsbekämpning. Av de remissinstanser som yttrat sig i frågan framkommer en generell uppfattning av att ett totalt avskaffande är alltför integritetsinskränkande och inte tillräckligt motiverat av utredningen ifråga. Istället föreslås att man behåller lagstiftningen i sin nuvarande utformning alternativt att man delvis inskränker regeln så att undantag får göras vid utredning av fler brott men inte den lindrigaste sorten.

Av min studie framkommer att barnet har begränsade förutsättningar till rättsskydd inom straffprocessen. Detta beror delvis på att barnet har svårt för att kommunicera, svårt för att initiera en rättssak samt flera incitament till att hålla tyst om övergrepp. Ansvaret att uppmärksamma och anmäla övergrepp hamnar oftast på de närstående till barnet, samtidigt som den som utsätter barnet för övergrepp i de allra flesta fall är en närstående. Barnet är många gånger beroende av stödbevisning i brottmålsprocessen, bevisning som t.ex. beslagtagna skriftliga meddelanden innehållande eller stödjande av brottslig handling.

Så som lagstiftningen ser ut idag riskerar beslagsförbudet i närståendefallet att försvåra flera utredningar av brott mot barn och förhindra att övergrepp lagförs. Ansvaret har lagts på målsäganden och det är brottsoffret, och/eller den som för brottsoffrets talan, som behöver ha en aktiv och medhjälpande roll i brottsutredningen för att meddelanden av relevans ska lämnas in och kunna användas. Jag anser med bakgrund av min studies rättssociologiska resultat om hur barn beter sig när de utsätts för brott att den straffprocessrättsliga lagstiftningen måste ändras i denna del.

Det finns barnrättslig lagstiftning som ger barnet rätten att skyddas från övergrepp men också rätten till skydd för sin privata kommunikation. Barnets, likväl en misstänkt gärningsmans, integritet får dock inskränkas om inrånet har lagstöd och inte utförs godtyckligt. Integritetsintresset ter sig dessutom annorlunda gällande brott mot barn eftersom att barn inte har samma möjligheter att uttrycka sig som vuxna kan.

Användningen av tvångsmedel som beslag är redan reglerad utifrån flertalet principer för att skydda den enskilde individens integritet. Beslagsförbudet i närståendefallet utgör ännu ett integritetsskydd som fått en utökad omfattning i och med att enskilda idag i större utsträckning kommunicerar skriftligen genom t.ex. sms och sociala medier. Med tanke på dagens stränga krav på att skydda barn från övergrepp kan inte intresset att värna om familjens förtrolighet anses motivera detta ytterligare integritetsskydd. Beslagsförbudet i närståendefallet borde därför inskränkas eller avskaffas totalt med hänsyn till det brottsutredande intresset. När det gäller brott mot barn behöver lagstiftningen anpassas enligt ett barnperspektiv, inte ytterligare begränsas eller försvåras.

Förord

Efter fyra och ett halvt års studier börjar min juristexamen närma sig. Det är en obeskrivlig känsla att skriva sina sista ord, kanske någonsin, inom sina universitetsstudier och det finns flera jag vill tacka för stöd genom arbetets gång.

Jag vill börja med att tacka min handledare, Linnea Wegerstad, för hennes entusiasm, kunskap och intressanta infallsvinklar. Jag vill även tacka alla på Zeijersborger & Co Advokatbyrå där jag fått förmånen att praktisera och få en värdefull insyn i juristens praktiska yrkesliv. Speciellt tack till Kristian Holm och Elin Örnell för korrekturläsning, uppmuntran och intressanta kommentarer.

Jag är oerhört tacksam för min familj och mina vänners stöd och kärlek, genom utbildningen och genom livet. Ett specifikt tack till min sambo som dagligen fått dela uppsatsskrivandets upp- och nedgångar och som alltid trott på mig, stöttat mig och fått mig se allt det positiva.

Jag ser nu fram emot nya mål och till att praktiskt få arbeta med juridiken som jag nu blivit så nördig i. Jag kommer se tillbaka på tiden vid Juridicum i Lund som är fyllda av kunskap, inspiration och vänskap. Tack för den här tiden!

Malmö, 27 Maj 2020

Agnes Ragnarsson

Förkortningslista

Art. – Artikel

Barnkonventionen – Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter

BrB – Brottsbalk (1962:700)

BrL – Brottsskadelag (2014:322)

Brå – Brottsförebyggande rådet

Europakonventionen – Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna

FB – Föräldrabalk (1949:381)

FN – Förenta nationerna

FuK – Förundersökningskungörelse (1947:948)

HD – Högsta domstolen

Ibid – Ibidem, latin för ”på samma ställe”

ICCPR – 1966 års FN-konvention om medborgerliga och politiska rättigheter

IT – Informationsteknik

JK – Justitiekanslern

JO – Justitieombudsmannen

Kap. – Kapitel

LVU – Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga

NJA – Nytt juridiskt arkiv

NTfK – Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab

Prop. - Proposition

RB – Rättegångsbalk (1942:740)

RF – Regeringsform (1974:152)

SoL - Socialtjänstlagen (2001:453)

SOU – Statens offentliga utredningar

SkL – Skadeståndslag (1972:207)

Säpo – Säkerhetspolisen

TF – Tryckfrihetsförordning (1949:105)

TfR – Tidsskrift for Rettsvitenskap

1 Inledning

1.1 Bakgrund

”Vid internationella konferenser om familjevåld och barnmisshandel idag berömmar sig Sverige fortfarande för att ha varit först i världen med att förbjuda barnaga. Svenska regeringsrepresentanter håller också fram Sverige som ett föredöme när det gäller hanteringen av övergrepp mot barn. Verkligheten i vårt land är dock betydligt dystrare än i den proklamerade idealbilden.”¹

Så beskriver Christian Diesen, professor i processrätt, och Eva F. Diesen, jur.kand., i publikationen *Övergrepp mot kvinnor och barn – den rättsliga hanteringen*, utgiven 2013, det svenska rättssystemets hantering av övergrepp mot barn.

Författarna sätter ord på ett synsätt som finns på vårt samhälles skyddsnet för barn som utsätts för övergrepp; vi vill gärna tro att vi alltid sätter barn i första rummet och tar hand om våra små bättre än många andra länder gör. Samtidigt som det ligger en del sanning i detta innebär det inte att våra system är felfria, varken det straffrättsliga eller socialrättsliga. Liknande slutsatser kan även dras angående andra former av brott mot barn än våldsbrotten och studien ovan framhäver att det ännu finns arbete kvar att göra innan vi kan påstås ge alla svenska barn ett fullgott skydd från våld, sexuella övergrepp, hot, förtryck och kränkningar.

På det straffrättsliga området har brottsbekämpande myndigheter olika lagstadgade redskap till hands för att utreda brott. Ett tillgängligt medel som används i stor utsträckning är beslag av olika föremål eller kommunikationsinformation som kan påvisa att brott begåtts. Till reglerna om beslag hör vissa beslagsförbud varav ett stadgar att skriftliga meddelanden mellan närstående inte får tas i beslag annat än i fall av grov brottslighet. När jag hörde talas om detta förbud gick mina tankar direkt till frågor om hur denna reglering kan tänkas påverka utredningar av brott mot barn.

Beslagsförbudet i närståendefallet har kritiserats förut och diskussionen förs i skrivande stund i en pågående offentlig utredning.² Beslagsutredningen föreslår i SOU 2017:100 *Beslag och husrannsakan – ett regelverk för dagens behov* bl.a. ett avskaffande av det nämnda beslagsförbudet till förmån för brottsbekämpning. Jag har alltid intresserat mig för just barns rätt inom juridiken och vill därför undersöka vad denna föreslagna lagändring kan få för inverkan på brottsutredningar där barn misstänks ha

¹ Diesen och Diesen, 2013, s. 273.

² Dir. 2016:20 samt tilläggsdirektiv Ju 2016:08, dir. 2017:50.

blivit utsatta för brott av sina närstående. Nämnda beslagsutredning behandlar inte specifikt brott mot barn men eftersom brott mellan närstående många gånger innefattar barn, uppstår frågor kring hur just de påverkas. Straffprocessuell reglering påverkar självfallet även utredningar av övergrepp mot minderåriga och samtidigt berörs även barn av skyddsvärda intressen så som det integritetsskydd beslagsförbudet främjar.

Jag har i min studie kommit fram till slutsatsen att barn som målsägande på många sätt är mer komplexa än vuxna och att utredningar av brott mot barn ofta försvåras av brister i kommunikation och samarbete från målsägandes eller vårdnadshavares sida. Beslagsförbudet i närståendefallet kan appliceras på en stor del straffrättsliga utredningar av övergrepp mot barn och kan i vissa fall göra att utredningar begränsas eller att man går miste om viktig stödbevisning. Samtidigt finns det flera olika intressekollisioner i övervägandet av att inskränka förbudet vilket gör saken än mer komplicerad, vilket kommer redogöras för i det följande.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet bakom denna studie är att klargöra vad beslagsförbudet av skriftlig handling mellan närstående kan få för konsekvenser för brottsbekämpande myndigheters utredningar av brott mot barn. Det finns idag en diskussion kring vad regeln kan ge för påföljder för utredningar av mäns våld mot kvinnor men det saknas ett barnperspektiv i frågan.

För att uppnå syftet avser jag analysera regleringen av beslag som straffprocessuellt tvångsmedel, de intressen som grundat beslagsförbudet samt föra in förbudet i en nutida kontext av hur närstående använder sig utav modern kommunikationsteknik. Vidare ämnar jag undersöka rättspsykologisk och rättssociologisk forskning som gjorts kring barn, som brottsoffer och som en del av den straffrättsliga processen, för att få ett utvidgat och betydelsefullt perspektiv kring brottsutredning av brott mot barn med främsta fokus på beslagshandlingens betydelse.

Jag vill utöver detta även lägga tyngd vid det teoretiska bakom beslagsförbudet och reda ut vilka principer som beslutsfattare måste ta hänsyn till i användandet av beslag, samt vilka intressen närståendeskyddet egentligen finns till för att skydda. Efter att ha fått en bättre uppfattning av bakomliggande motiv, samt nutida argument för och emot ett borttagande av skyddet, vill jag slutligen undersöka om beslagsförbudet bör vara kvar eller inte, samt i vilken omfattning.

Min huvudsakliga frågeställning lyder:

Hur påverkas barnets ställning i straffprocessen av beslagsförbudet av skriftlig handling mellan närstående?

Vidare kommer följande kompletterande frågeställningar att utredas för att besvara min huvudsakliga frågeställning:

- Hur ser barnperspektivet ut inom straffrätten och vilka straffrättsliga utmaningar finns gällande barnet som brottsoffer och som en part i en straffrättslig process?
- Vilken omfattning har beslagsförbudet mellan närstående, hur ska det hanteras av utredande myndigheter samt vilka intressen är förbudet ämnat att skydda?
- Hur kan beslagsförbudet tänkas påverka utredningar av brott mot barn och barnets möjlighet till rättsligt skydd i form av brottsbekämpning och lagföring?
- Vad finns det för motiv i lagförslaget om att avskaffa beslagsförbudet, vilken respons har utredningen mött och vilka slutsatser kan dras i frågan utifrån min studies resultat?

1.3 Metod och material

Metod refererar till hur någon i en vetenskaplig studie faktiskt går till väga för att nå fram till sitt resultat. Metoden sammanfaller ofta tätt med studiens material då metoden handlar om hur material insamlas, vilken typ av material det rör sig om samt hur detta material analyseras och bearbetas.³ Olika tillvägagångssätt kan ske ur olika perspektiv och flera olika metoder kan användas i ett och samma arbete.

Denna studie inleds med ett kortare *historiskt perspektiv* på barnrätt och barnperspektiv. Våld och övergrepp mot barn har inte alltid ansetts vara något som ska sanktioneras och motverkas, därför är en tillbakablick av betydelse. Studien har även ett givet *barnperspektiv* eftersom barnets intressen och behov står i centrum för utvärdering av straffrättsliga bestämmelser.⁴

Vidare förs studien genom en i huvudsak *rättsdogmatisk eller rättsvetenskaplig metod*. Denna urskiljer sig från andra vetenskapliga metoder genom att man med den studerar gällande rätt och rättskällor. Vad som utgör en rättskälla är inte konkret fastställt utan utvecklas löpande av de jurister verksamma inom ett visst rättssystem som identifierar och erkänner vad som är att uppfatta som rättskällor.⁵ Det traditionella tillvägagångssättet och materialvalet för denna metod utgår emellertid ifrån lagregler, förarbeten, doktrin och praxis, alla med utgångspunkt i det aktuella

³ Hjertstedt, 2011, s. 44.

⁴ Barnperspektivet kommer framställas närmre i avsnitt 2.2, s. 17 f.

⁵ Boström och Lagerkvist, 2017, s. 29.

rättsområdet. Det är också dessa rättskällor jag behandlar för att få ett rättsvetenskapligt underlag att tolka, systematisera och analysera. Syftet med den rättsdogmatiska metoden är att tillämpa rättskällor i enlighet med rättskälleläran för att få fram en juridiskt godtagbar argumentation.⁶ Rättskälleläran underbyggs i sin tur av den hierkiska uppfattningen av rättskällorna, den lära som prejudikatinstanser tillämpar samt doktrinen mer normativa lära.⁷

Eftersom denna studie ifrågasätter samt konstruerar eventuella alternativ till nuvarande reglering kommer den ovan nämnda traditionella metoden kompletteras med rättsanalytiska drag. Den *rättsanalytiska metoden* blir användbar då den ger utrymme för studier av andra källor än de allmänt accepterade rättskällorna i den rättsdogmatiska metoden samt att mer värderande inslag kan användas i analysen.⁸ I mitt fall består detta alternativa material utav vetenskapliga artiklar samt rättssociologisk litteratur. Studien har ett genomgående rättsanalytiskt perspektiv.

Den rättsdogmatiska metoden kompletteras som sagt i sina rättsanalytiska inslag av ett *rättssociologiskt perspektiv*, detta märks i synnerhet av i avsnitt två om barnet i straffprocessen. Den delvis tvärvetenskapliga studien presenteras underbyggd av både straff- och processrättslig men även en hel del rättssociologisk litteratur. Ett rättssociologiskt perspektiv har precis som andra juridiska studier rätten som studieobjekt men rättssociologin har individens handling och beteende som kunskapsintresse parallellt med rätten. När man undersöker vad som ligger bakom ett visst beteende eller en viss handling har man inte enbart specifika lagar som utgångspunkt utan även andra samhällsfaktorer.⁹ Inga konkreta studier finns att finna om just sambandet mellan beslagsförbudet och barnet i straffprocessen – slutsatserna är därför mina egna utifrån det material som finns på dels straffrättsområdet, dels på rättssociologiområdet om barnet som brottsoffer samt angående brott inom familjen.

Något som bör uppmärksammas är att det generellt uppstår svårigheter i att hitta avgöranden på denna studies specifika område. Fokusområdet jag undersöker berör ett tidigt stadiet i straffprocessen – förundersökningsstadiet – och därmed gör den rådande förundersökningssekretessen det allmänt problematiskt att få tillgång till konkreta praktiska exempel. Visserligen blir vissa förundersökningsprotokoll offentliga i och med att de blir en del av akten i domstolars domar och beslut om beslag prövas även till viss del av domstol. Dock finns det inget arkivsystem tillgängligt idag som kan göra ett urval av de beslagsbeslut med koppling till beslagsförbudet som hade varit av intresse för denna studie. Hade man slumpmässigt valt ut ett antal domar eller förundersökningar i brott mot barn att undersöka hade man dessutom

⁶ Sandgren, TfR 2008, s. 649 f.

⁷ Ibid, s. 651.

⁸ Sandgren, 2018, s. 51.

⁹ Sonander, 2008, s. 20.

inte fått med uppgifter kring beslut om beslag som tas i de utredningar som inte leder till åtal. Dessa faktorer gör att det blir svårt att få tag på underlag som påvisar hur anskaffningen av bevismaterial går till i praktiken och om just beslagsförbudet för skriftlig handling mellan anhöriga utgör något problem i praktiken.

För att få in mer empiriskt underlag som bekräftar/dementerar att beslagsförbudet faktiskt leder till praktiska problem i praktiken har jag övervägt att utföra intervjuer med poliser, åklagare och/eller advokater. Denna metod har jag dock i slutändan valt att frångå. Jag anser att doktrin och remissyttranden ger tillräckligt med underlag för att åtminstone ge en bild av vad lagstiftningen leder till för konsekvenser i verkligheten. Det hade självklart varit oerhört intressant att få höra mer om vad praktiserande beslutsfattare faktiskt upplever. För att nå fram till ett välgrundat empiriskt resultat med mer generella uppfattningar, snarare än enskildas individuella åsikter och erfarenheter, skulle studieunderlaget behöva omfatta ett större antal intervjuer än vad som finns utrymme för att utföra i denna studie.

1.4 Forskningsläge

Som tidigare nämnts finns inga studier inom just mitt specifika ämne men en hel del forskning finns om dels barnets roll i straffprocessen, dels beslag som tvångsmedel inklusive beslagsförbudet.

Inom forskningen kring barnet som brottsoffer har Christian Diesen, professor i processrätt, utgett flera publikationer bl.a. om den allmänna rättsliga hanteringen av övergrepp mot kvinnor och barn samt om bevisproblematiken och utredningsbristerna kring sexuella övergrepp mot barn.¹⁰ Det har även utgivits en barnrättsantologi 2014 där forskare diskuterar barnrättsliga frågor, däribland Petter Asp, professor i straffrätt samt ledamot av Högsta domstolen (HD).¹¹ Maria Forsman, universitetslektor i rättsvetenskap, har i en avhandling från 2013 granskat den svenska rättsordningens skyldigheter ifråga om ingripanden vid föräldrars våld och övergrepp mot barn.¹²

På det rättssociologiska området har Anna Sonander, universitetslektor vid Rättssociologiska institutionen vid Lunds universitet, och Evgenia Pavlovskaja tillsammans med Karsten Åström, båda verksamma vid samma institution, forskat kring de mer sociologiska inslagen i utredande myndigheters arbete med barn som brottsoffer.¹³ Resultaten härifrån framhäver det stigma som finns kring brott mot barn och brott inom familjen samt den skam som barn som utsätts för brott kan uppleva. Det

¹⁰ Se Diesen, 2001, Diesen, 2003 samt Diesen och Diesen, 2013.

¹¹ Se Cederborg och Warnling-Nerep, 2014.

¹² Se Forsman, 2013.

¹³ Se Sonander, 2008 samt Pavlovskaja och Åström, 2008.

finns en hel del mer rättsociologisk forskning kring barn men då främst inom familjerätten och socialrätten.

När det gäller beslags-delen får Gunnel Lindberg, numera ordförande i Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden, och Roberth Nordh, docent i processrätt, sägas vara ledande inom forskningen och den mest djupgående doktrinen.¹⁴ Lindberg har även till stor del bidragit med lagkommentarer till de kapitel i rättegångsbalken (RB) som reglerar beslag. Även Gösta Westerlund, juris doktor inom straffrätt, har gjort en framställning av aktuella lagrum med intressanta kommentarer.¹⁵ Här finns kunskap kring hur beslagsförbudet ska tolkas, tillämpas samt hur det utvecklats med tiden.

Jag har upplevt svårigheter med att hitta någon djupare bakgrund till beslagsförbudets innebörd och utformning. I förarbeten till förbudet nämns de bakomliggande motiven och de skyddsvärda intressena nästan som en självklarhet och inget som behöver utvärderas ytterligare. Det finns dock annat material av betydelse som argumenterar kring integritetsfrågan så jag har ändå lyckats hitta underlag till min diskussion. Utöver detta område fyller min studie det tomrum som idag finns på hur beslagsförbudet påverkar minderåriga brottsoffer.

1.5 Avgränsningar

Barn kan liksom vuxna falla offer för olika former av brott. I denna studie ligger dock fokus på brott mot barnets liv och hälsa (3 kap. brottsbalken (BrB)), frihet och frid (4 kap. BrB) och sexualbrotten (6 kap. BrB). Det innebär att en avgränsning görs mot t.ex. brott som stöld och skadegörelse, detta eftersom att de utvalda formerna av brott är de som i huvudsak begås mot ett barn av en närstående.

Barnrätt är ett tvärvetenskapligt ämne som främst förknippas med familjerätten¹⁶, i denna uppsats koncentrerar sig dock studien i barnrätt på barnets rätt i de straffrättsliga samt straffprocessrättsliga områdena. Ett barnperspektiv framställs och diskuteras utifrån ett straffrättsligt perspektiv, inte familjerättsligt eller socialrättsligt. Barnperspektivet diskuteras främst i ett juridiskt och rättsociologiskt sammanhang samt utifrån hur lagar kring barn utvecklats i takt med förändrade samhälleliga värderingar, inte utifrån några andra vetenskapliga perspektiv kring synen på barn. Socialtjänsten får sägas bära på det yttersta ansvaret för att identifiera och hantera barn som drabbas av våld och förtryck.¹⁷ Eftersom det socialrättsliga förfarandet (t.ex. i form av tvångsomhändertagande enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU)) ofta utgör en parallell process jämte det

¹⁴ Se Lindberg, 2018 samt Nordh, 2019.

¹⁵ Se Westerlund, 2018.

¹⁶ Asp, 2014, s. 68.

¹⁷ Singer, 2019, s. 300.

straffrättsliga berörs till viss del några socialrättsliga aspekter i syfte att ge en helhetsbild. Denna studie har dessvärre inte plats för någon djupare utredning av ingripanden på socialrättslig grund och de anföranden som görs hålls kortfattade.

Offentliga utredningar har tidigare belyst problematiken med beslagsförbudet i förhållande till brottslighet som begås av närstående tillsammans (främst s.k. insiderbrott) och även i förhållande till våld i nära relationer (framför allt mäns våld mot kvinnor) men inte uttryckligen till brottslighet mot barn.¹⁸ Insiderbrottslighet berörs inte inom ramen för denna uppsats då barnet som brottsoffer står i fokus snarare än barnet som gärningsperson. Våld i nära relationer utgör emellertid en del av brott inom familjen och är en typ av brott som även drabbar barn. Beslagsförbudet i förhållande till våld i nära relation behandlas således för att hitta paralleller till brott mot barn.

En avgränsning har även behövts göras gällande straffrättsprocessens förfarande och medel. Det finns många olika intressanta områden inom utredandet och lagförandet av brott mot barn, som exempel kan nämnas förhörstekniker med barn eller målsägandebiträden och särskilda företrädare för barn, men dessvärre saknas utrymme att ta med dessa aspekter i min genomgång. Det finns även andra intressanta tvångsmedel av relevans för barnbrotts-utredningar men denna studie koncentreras i huvudsak kring regleringen av beslag. Inte heller diskussionen om kopiering av beslag som ett alternativ till beslag ges något utrymme, även om denna är intressant.¹⁹

Slutligen kan förtydligas att jag valt att inrikta denna studie på nästintill uteslutande svensk rätt och att det därför saknas ett internationellt perspektiv eller komparativ studie med annan rättsstat. Det som dock går att se som av internationell karaktär är Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter (Barnkonventionen) som i sin utförlighet, tydlighet och numera funktion som svensk lag är av stor relevans i arbetet att bekämpa övergrepp mot barn.

1.6 Disposition

Föreliggande undersökning kan delas in i tre delområden som utreds i kapitel var för sig. Efter detta inledande avsnitt följer ett avsnitt om barnet i straffprocessrätten som syftar till att analysera barn(straff)rätten, barnperspektivet och problematiken som kan uppstå kring brottsbekämpningen. Avsnittet går igenom hur dagens barnperspektiv ser ut och hur det utvecklats genom åren. Det presenteras vidare vilken typ av brottslighet mot barn vi har att göra med samt gällande rätt inom barn(straff)rätten, med ett specifikt fokus på bestämmelser av relevans i BrB

¹⁸ Se prop. 2016/17:22, s. 159 f. samt SOU 2014:49, s. 287 ff.

¹⁹ Se SOU 2017:100 s. 391 ff vid intresse av denna diskussion.

och Barnkonventionen. Efter det framställs problematiken som kan uppstå kring den här typen av brottsutredningar samt några aspekter av barnet som brottsoffer som man behöver ta hänsyn till.

I det tredje avsnittet följer en redogörelse av regleringen runt straffprocessrättsliga tvångsmedel och då i huvudsak tvångsmedlet beslag. Förutom lagrum, förutsättningar för användning och allmänna principer att ta hänsyn till när det kommer till användningen av beslag behandlas beslutsfattandets tillvägagångssätt, hur verkställigheten utförs samt hur beslag förhåller sig till skriftliga meddelanden och elektroniskt material. Avsnittet avslutas med en presentation av beslagsförbudet och de motiv som ligger bakom införandet och bevarandet av detta undantag. Avsnittet präglas av en kontext av utredningar av brott mot barn i ett försök att fastställa hur dessa utredningar påverkas av regleringen.

Efter detta följer avsnitt fyra som syftar till att presentera lagförslaget om att avskaffa beslagsförbudet i närståendefallet. Betänkandets argumentering framställs och därutöver den respons tillika kritik som hörda remissinstanser svarat med. Avsnittet behandlar även den rådande intressekonflikten mellan effektivitet och integritet som hela studien i mångt och mycket underbyggs av. Denna del av studien är ämnad att analysera diverse motstridiga intressen och argument samt ge underlag till eventuella alternativ till hur regelsystemet är utformat idag.

Slutligen kommer i avsnitt fem den avslutande analysdelen med tillhörande slutsatser av studien. Detta avsnitt är indelat efter de olika delfrågeställningarna och delområdena för att i tur och ordning redogöra för de slutsatser jag nått fram till. Här kan förtydligas att jag redan i föregående avsnitt (avsnitt 2, 3 och 4) för en analyserande metod utifrån vilken innehållet i mina källor framställs, men också löpande utvärderas.

2 Barnet i straffprocessrätten

2.1 Ett historiskt barnperspektiv

Synen på barnet som skyddsobjekt har inte alltid varit självklar och barnets sociala samt rättsliga ställning är något som förändrats genom tiden. De senaste decennierna har innefattat en genomgående reform av det svenska regelverket kring barn. Barnets rättsliga situation kan sägas ha ändrats från en syn på barnet som ett objekt till en syn på barnet som ett självständigt subjekt med sina egna rättigheter inom familj och samhälle.²⁰

I människans allra tidigaste samhällen var barnet inte särskilt uppmärksammat eller prioriterat. På 1200-talet gjorde det kyrkliga inflytandet barnet synligt som en individ men med tiden skulle dock kyrkan börja fästa stor vikt vid att skambelägga barn för sina föräldrars utomäktenskapliga förbindelser. Barn ansågs enligt vissa bära på onda egenskaper och barns ”dåliga uppförande” kunde endast kuvas med hjälp utav våld. Under 1700-talet förde upplysningen med sig ett förändrat synsätt på barnet i rättsliga sammanhang. Man började nu se på barnet som formbart och förbätterligt med hjälp utav god uppfostran. Samhället frångick religionen som främsta ledning och utgick istället från olika vetenskaper, framför allt beteendevetenskap, som normkälla till hur barn skulle hanteras.²¹

Med 1800-talets industrialism följde en urbanisering som upplöste den tidigare familjeordningen som funnits i det gamla bondesamhället. Det blev allt vanligare att barn föddes av ogifta mödrar med svår ekonomi och barn tvingades även arbeta själva under industrialismens framväxt. Dåtida politiker skulle komma att inleda ett omfattande lagstiftningsarbete i syfte att återupprätta värdena man ämnade framhäva i *familjen* och *hemmet*. Dåtida barnuppfostran grundades i att få barnet att lyda och att aga sitt barn ansågs fullt tillåtet om den vuxne bedömde det nödvändigt.²²

1917 infördes lagar som möjliggjorde ett rättsligt fastställande av barns föräldrar. Med lagarna skärpte man föräldrarnas förpliktelser mot barnet och gav barnet en familjerättslig status. Målsättningen var att ge alla barn, både inom och utom äktenskap, föräldrar som skulle ta hand om, försörja och fostra dem.²³ I och med att det svenska välfärdssamhället växte fram hade framåt 1960-talet en allmän kännedom utbredd sig om att barn är egna individer med egna behov, att en felaktig uppfostran kan ge förödande verkan och att barnuppfostran kräver särskilda kunskaper. 1977 tillsattes

²⁰ Singer, 2019, s. 21.

²¹ Ibid, s. 23.

²² Ibid, s. 24.

²³ Ibid, s. 25.

Utredningen om barnets rätt och 1978 presenterades förslag som bland annat innebar ett förbud mot barnaga. Förslaget antogs och sedan dess fastslår 6 kap. 1 § föräldrabalken (FB) att: ”*Barn har rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Barn skall behandlas med aktning för sin person och egenart och får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling.*”²⁴

2.2 Barnperspektivet idag

Idag är det mer av en svensk samhällelig och rättslig självklarhet att *barnets bästa* ska vara den avgörande utgångspunkten i alla frågor rörande barn. Med ett barnperspektiv i fokus vill man ta beslut som på bästa möjliga sätt tillgodoser barnets behov och intressen, dessa kan variera mellan olika situationer och därför bör vad som är barnets bästa alltid avgöras i det enskilda fallet. Barnets bästa som rättsligt begrepp är socialt och kulturellt betingat och utvecklas därför ständigt med tiden samt kan variera från olika samhällens rådande syn på barn. Ett barnperspektiv kan därmed uttryckas på olika vis i olika staters lagstiftning och myndighetsutövning, eller till och med saknas helt.²⁵

Ett barnperspektiv handlar idag om att främja barns rättigheter genom att framhäva deras val, vilja och röst. Utgångspunkten i barnperspektivet är respekten för barnets värde som människa och barnets integritet. Barn är unika individer, fristående från sina föräldrar, med egna behov, uppfattningar och perspektiv.²⁶ Man brukar försöka skilja mellan barnets egna perspektiv, det vuxna barnperspektivet och samhällets barnperspektiv. Ingen annan än barnet själv vet hur just den individen uppfattar verkligheten och händelser. Vuxna människor kan försöka se på verkligheten utifrån ett barnperspektiv men detta synsätt kan aldrig helt jämföras med barnets egna. Det vuxna barnperspektivet blir en uppfattning i sig utifrån den vuxnes kunskaper, egna barndomserfarenheter och samhälleliga och kulturella sammanhang. Hur vuxna individer i ett samhälle generellt sett uppfattar barnets behov och synsätt utgör i sin tur ett samhälles barnperspektiv. Detta får ofta genomslag i lagstiftning och myndigheters föreskrifter.²⁷ Man kan också betrakta internationella konventioner kring barn och ungdomar, då framför allt med Barnkonventionen i åtanke, som ett uttryck för ett internationellt samhälleligt barnperspektiv. Dock varierar synen på barn mellan olika länder och reservationer visar på avvikande statliga ambitioner att följa Barnkonventionen. Världssamfundets kollektiva barnperspektiv kan anses vara förhållandevis splittrat.²⁸

²⁴ Singer, 2019, s. 29 ff, citeras 6 kap. 1 § FB.

²⁵ Ibid, s. 21 f.

²⁶ UNICEF Implementation Handbook..., 2007, s. 1 ff.

²⁷ Pavlovskaja och Åström, 2008, s. 17 ff.

²⁸ Forsman, 2013, s. 75.

I dagens Sverige tar de flesta avstånd från olika typer av brott mot barn och sedan förbudet mot barnaga infördes i lag 1979 har det utvecklats en slags generell nolltolerans mot barnaga.²⁹ Straffrätten är en av många samhällsliga funktioner som är ämnad att bekämpa övergrepp mot barn. Straffet motiveras både på normativ grund som ett instrument att klandra oönskat beteende med samt ur ett nyttoperspektiv med straffet som ett effektivt sanktionsmedel. Brott mot barn, och speciellt allvarligt våld mot barn, utgör enligt samhällets nutida etiska värderingar klandervärda handlingar som rättfärdigar bestraffning.³⁰

Brott mot barn sker dock fortfarande och det rådande stigmat mot att felbehandla barn har dessvärre medfört att de flesta övergrepp sker i det dolda där varken individer eller myndigheter kan bevittna eller ingripa.³¹ I många fall saknas vittnen till brotten vilket försvårar utredningarna och gör att få anmälningar leder till åtal. Det existerar högst troligen även ett mörkertal av brottsliga handlingar mot barn som aldrig blir anmälda.³² Utöver de svårigheter som även ett vuxet brottsoffer kan ha i att anmäla ett brott är barnet ännu mer juridiskt och praktiskt begränsat. Ett barn är ofta beroende av att vårdnadshavarna kan företräda dess intressen eller att socialtjänst gör det när vårdnadshavare inte kan.³³

2.3 Barn(straff)rätt

Även barn omfattas av internationella överenskommelser kring individuella mänskliga fri- och rättigheter. Barns specifika rättigheter stadgas samtidigt både på nationell och internationell nivå. Enligt 1 kap. 2 § RF målsätter grundlagen att det allmänna ska verka för att barns rätt tas tillvara. Barnets rättigheter ska främjas genom både respekt för barns fysiska och psykiska integritet samt genom att våld mot barn bekämpas.³⁴

Alla under 18 år betecknas som barn enligt artikel 1 Barnkonventionen och svensk rätt fastställer på liknande vis i 9 kap. 1 § FB att alla under 18 år är omyndiga. Man brukar dock i vissa fall göra viss skillnad på yngre barn (ca 0–12 år gamla) och ungdomar (ca 13–18 år gamla), detta eftersom barnets utveckling i de flesta fall successivt ger barnet en annan mognadsgrad ju äldre de blir.³⁵

²⁹ Sonander, 2008, s. 85.

³⁰ Gröning, NTfK 2013, s. 374.

³¹ Sonander, 2008, s. 85.

³² Ibid, s. 85, se även Barnombudsmannen 2006, s. 13. För statistik som bekräftar förekomsten av brott mot barn se t.ex. Brå rapport, 2019, s. 6, som visar en ökning av anmälda fall av barnmisshandel under 2019.

³³ Pavlovskaja och Åström, 2008, s. 18.

³⁴ Forsman, 2013, s. 75.

³⁵ Hindberg, 2004, s. 241.

Barn och unga besitter inte samma möjligheter till makt och inflytande i samhället som vuxna gör, vilket gör dem ännu mer beroende av sina närstående samt än mer sårbara. Man brukar benämna det särskilda med barn som brottsoffer som att barn är *skyddslösa*. Människor kan i olika grad vara beroende av andra människor men just barn är avhängiga vuxna för sin överlevnad. Denna skyddslöshet har satt sina spår i vår lagstiftning i ett antal försök att kompensera barnen med ett utökat skydd i rättssystemet. Det straffrättsliga skyddet för barn utökas tydligt i och med särskilda kriminaliseringar och påföljder, som t.ex. bestämmelserna om sexualbrott mot barn i 6 kap. BrB.³⁶ I övrigt är de straffrättsligt kriminaliserande reglerna i BrB till övervägande del generella och omfattar såväl brott mot barn som brott mot vuxna.³⁷

Barnets bästa ges företräde i familje- och socialrättslig lagtext men en lika tydlig prioritering saknas uttryckligen i straffrättens reglering. Dock träffas myndigheters hantering av barn som en del av brottmål av Barnkonventionens uttryck för att barnets bästa ska komma i främsta rummet. Straffrättslig reglering innehåller även ett barnperspektiv i form av bl.a. speciella regler för förhör med barn samt målsägandebiträde eller särskild företrädare i vissa fall.³⁸ En förundersökning om brott mot barn ska bedrivas särskilt skyndsamt och beslut i åtalsfrågan ska fattas inom tre månader från det att någon står skäligen misstänkt.³⁹ I ärenden som rör övergrepp mot barn ställs det särskilt höga krav på aktivitet från förundersökningsledarens sida.⁴⁰

Det finns omfattande lagstiftning utanför det straffrättsliga området som ämnar skydda barn och ungdomar från att fara illa. Dels är yrkesverksamma skyldiga att göra orosanmälningar till socialnämnden om de får kännedom eller misstanke om att ett barn far illa, dels bör socialnämnden skyndsamt polisanmäla misstankar om brott mot barn enligt brottsbalken eller annan lagstiftning (t.ex. lagen med förbud mot könsstympning). Utöver socialnämndens övergripande ansvar kan även enskilda individer eller brottsoffret själv anmäla att ett barn utsätts för brott.⁴¹

Trots att ett skyddsnet byggs upp i form av lagstiftning, föreskrifter, allmänna råd, handböcker, vägledningar från myndigheter och internationella konventioner och rådgivningar finns det idag brister i hanteringen av våldsutsatta barn.⁴² Mer om problematiken kring utredningar av brott med barn som brottsoffer följer av kapitel. 2.6 samt 2.7.

³⁶ Asp, 2014, s. 77.

³⁷ Singer, 2019, s. 285.

³⁸ Feuk, 2014, s. 179 f.

³⁹ 2 a § förundersökningskungörelse (1947:948) (FuK).

⁴⁰ Se exempelvis JO 2005/06 s. 95, särskilt s. 100 f.

⁴¹ Se 14 kap. 1 och 1 a §§ socialtjänstlagen (2001:453).

⁴² SOU 2014:49, s. 140.

2.4 Särskilt om relevanta artiklar i Barnkonventionen

FN:s konvention om barnets rättigheter antogs av FN:s generalförsamling 1989 och ratificerades av Sverige 1990. Sedan en lagändring med ikraftträdande den 1 januari 2020 har Barnkonventionen numera inkorporerats i svensk lagstiftning och har fått ökad juridisk status som svensk lag.⁴³ Inkorporerandet innebär ett förtydligande för domstolar och rättstillämpare att beakta barns rättigheter som följer av konventionen och dessa ska beaktas vid alla avvägningar och bedömningar som görs i beslutsprocesser i mål och ärenden som rör barn.⁴⁴ Konventionen blir således aktuell för hela straffrättsprocessen gällande brott mot barn och nedan presenteras de artiklar av störst relevans för myndigheters samt domstols hantering av övergrepp mot barn.

Begreppet ”*barnets bästa*” som är centralt i hela Barnkonventionen fastställs i art. 3. Vid alla åtgärder som rör barn, inom både offentliga och privata sektorer, ska barnets bästa komma i främsta rummet. Andra stycket i art. 3 föreskriver att konventionsstater ska tillförsäkra barnet det skydd och den omvårdnad det behöver. Även om ansvaret för barnet i första hand åligger barnets föräldrar/vårdnadshavare⁴⁵, har staten ett ansvar för varje enskilt barn. I de situationer där barnets familjer inte kan eller vill skydda barnet ska staten tillhandahålla ett ”säkerhetsnät” som garanterar barnets välbefinnande.⁴⁶

Barnets rätt till liv, överlevnad och maximal utveckling fastställs i art. 6. Barnet har rätt till skydd från våld och utnyttjande men även rätt till psykisk och social utveckling. Artikelns påvisar konventionsstaternas skyldighet att både skydda barn från rent fysiska våldsbrott likväl som att de ska arbeta för att förebygga psykisk ohälsa och självmordsbenägenhet bland barn.⁴⁷

I art. 12 berörs *barnets rätt till åsiktsfrihet och rätt att bli hörd*. Barnet har rätt att uttrycka sina åsikter och dessa ska beaktas i de juridiska eller administrativa förfaranden som rör barnet, detta med hänsyn till barnets ålder och mognad. Artikelns är inte ämnad att ge barn rätt att fatta beslut i frågor som rör dem utan rätt att delta i den beslutsfattande processen.⁴⁸ Art. 12 blir central när det gäller barn som utsätts för brott och därför uppställs exempelvis särskilda krav på ombud eller särskilda företrädare för yngre barn som kan behöva hjälp med att tillvarata sina rättigheter i en brottmålsprocess.⁴⁹

⁴³ Se lagen (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter.

⁴⁴ Prop. 2017/18:186, s. 74.

⁴⁵ Se art. 5 Barnkonventionen.

⁴⁶ UNICEF Implementation Handbook..., 2007, s. 35 ff.

⁴⁷ Ibid, s. 83 ff.

⁴⁸ Ibid, s. 149 ff.

⁴⁹ Pavlovskaja och Åström, 2008, s. 11.

Barnets rätt till sitt privat- och familjeliv stadgas i art. 16. Barnet ska skyddas från godtyckliga eller lagstridiga ingripanden i sin integritet, sin familj, sitt hem och sin privata korrespondens såväl som skyddas mot olagliga attacker mot sin ära eller sitt rykte. Barnet har rätt att söka konfidentiell juridisk och medicinsk rådgivning, detta innebär att barnet t.ex. har rätt att få sekretessbelagt stöd i juridiska frågor eller få sekretessbelagd behandling inom vården utan vårdnadshavares samtycke. FN:s barnrättskommitté har poängterat att respekt ska visas barn som deltar i familjeförfaranden eller faller offer för våld.⁵⁰ När det gäller ett eventuellt intrång i barnets korrespondens, genom t.ex. öppning, läsning eller begränsning av barnets brev, telefonsamtal eller sms, måste detta finnas lagstadgat och vara förenligt med konventionen i övrigt. Ett intrång får inte göras godtyckligt och måste anses vara rimligt under de särskilda omständigheterna.⁵¹

Art. 19 tar vidare upp *barnets rätt att skyddas mot fysiskt eller psykiskt våld och mot vanvård eller utnyttjande av föräldrar eller andra vårdnadshavare*, alltså ett övergripande skydd mot övergrepp. Konventionsstater måste vidta alla lämpliga åtgärder inom lagstiftning, utbildning, administration och myndighetsutövning för att skydda barnet mot alla former av våld, skada eller övergrepp.⁵² Skyddet omfattar både fysiskt och psykiskt våld, våld inom och utanför hemmet samt även den skada barnet kan ta av att bevittna våld.⁵³ Staten ska erbjuda ett ”barn-känsligt” domstolsförfarande med respekt för barnets integritet där man också förebygger att barnet får genomgå en andra traumatisering (i praktiken tillgodoser man oftast detta genom att barnets vittnesmål tas upp via inspelat förhör).⁵⁴

I art. 34 specificeras *barnets rätt att skyddas mot alla former av sexuella övergrepp samt mot att utnyttjas i prostitution och pornografi*. Vissa barngrupper behöver ett speciellt skydd mot sexuellt utnyttjande och sexuella övergrepp; flickor, barn med handikapp, asylsökande barn, institutionaliserade barn och barn i beväpnade konflikter. I linje med konventionen ska barns anmälningar samt eventuell bevisning i rättegång tas på allvar och de ska i rättsprocessen behandlas med värdighet och medkänsla.⁵⁵

Sammanfattningsvis förtydligar Barnkonventionen barnets rättigheter och framför krav på ett täckande och fungerande offentligt skyddsnät i de fall vårdnadshavare/föräldrar inte förmår säkerställa dessa. Barn har i synnerhet en rätt till liv och ska skyddas från våld och övergrepp. Utöver dessa mer grundläggande rättigheter har barn dessutom en mer utvidgad rätt att ”må

⁵⁰ UNICEF Implementation Handbook..., 2007, s. 203 ff.

⁵¹ Ibid, s. 210.

⁵² Ibid, s. 257 ff.

⁵³ Pavlovskaja och Åström, 2008, s. 11.

⁵⁴ UNICEF Implementation Handbook..., 2007, s. 269.

⁵⁵ Ibid, s. 519 ff.

bra” både fysiskt och psykiskt, för att kunna uppnå maximal individuell utveckling under sin uppväxt. Nationella organ måste därför tillhandahålla funktioner som kan upptäcka och utreda missförhållanden, inkluderat såväl fysiskt våld, sexuella övergrepp, psykisk ohälsa som vanvård, för att i slutändan ingripa och skydda barnet vid behov.

En viktig del i att åstadkomma ett fullgott skydd är uppgiften att låta barnet komma till tals i processen, såväl familj- eller socialrättslig som straffrättslig. Även då statliga interventioner ibland är nödvändiga behöver samtidigt barnets integritet beaktas och processen anpassas så att barnet slipper genomgå fler obehagliga situationer. Konventionen stadgar en tydlig rätt till integritet för barnet och ska intrång göras i dennes privat- eller familjeliv ska handlingen ha stöd i lag samt vara välavvägd och behovsprövad. Bland Barnkonventionens rättigheter tydliggörs en intressekonflikt mellan den statliga skyldigheten att ingripa och hjälpa barn som far illa respektive barnets rätt till skydd för sin integritet och från godtyckliga statliga intrång.

2.5 Våld och övergrepp mot barn

Något som både barnrättslig doktrin och Barnkonventionen utgår ifrån är att alla typer av våld mot barn väger lika tungt. De olika typerna av våld överlappar dessutom varandra, olika typer av våld förekommer ofta samtidigt och ur det drabbade barnets perspektiv är det svårt att definiera och särskilja de olika våldstyperna. Våld och övergrepp mot barn går därmed att se som ett samlat våldsbegrepp, dock åtskiljs de i rättsliga sammanhang.⁵⁶

2.5.1 Fysiskt våld

Fysiskt våld mot barn kan bestå utav bl.a. slag, sparkar, knuffar, kvävning eller förgiftning. Det vanligaste är att förövaren är barnets biologiska pappa men det kan också vara mamman, båda föräldrarna eller annan närstående som utsätter barnet för fysisk misshandel. Fysisk bestraffning kan vara ett led i barnets uppfostran och ofta begår förövaren handlingen i samband med stress. Förutom strukturella faktorer som ökar risken för att barn utsätts för kroppslig bestraffning, såsom en svag familjeekonomi eller att barnet lider av en långvarig sjukdom, ökar risken markant även ifall det förekommer våld i hemmet mellan de vuxna.⁵⁷ Fysiskt våld mot barn är, förutom genom barnaga-förbudet i 6 kap. 1 § FB, förbjudet och straffrättsligt sanktionerat i enlighet med misshandelsbrottet i 3 kap. 5 § BrB.

⁵⁶ Forsman, 2013, s. 53 f.

⁵⁷ Burcar, 2008, s. 59 samt Forsman, 2013, s. 55 ff.

Det ska tilläggas att barn även kan fara illa genom *försummelse/vanvård/omsorgssvikt*, alltså att barnets vårdnadshavare underlåter att tillgodose barnets grundläggande fysiska eller psykiska behov. Försummelse är dock inte straffrättsligt sanktionerat utan behandlas inom ramarna för socialtjänst och LVU (brister i omsorgen).⁵⁸

2.5.2 Psykiskt våld

Allt våld mot barn utgör egentligen psykiskt våld då även fysiska och sexuella övergrepp innebär psykisk påfrestning. Bortsett från fysiska handlingar kan psykisk bestraffning, kränkning och lidande innebära en fara för barnets personlighetsutveckling och därmed medföra att det utsätts för psykisk misshandel. Psykiskt våld är svårdefinierat men kan beskrivas som att barnet exponeras för systematisk nedvärdering, nedbrytning, avsiktligt känslomässigt lidande, kränkningar, hot, isolering, förringande eller förlöjligande.⁵⁹

Psykisk misshandel är förbjudet familjerättsligt eftersom barnaga-förbudet i FB även inkluderar psykisk bestraffning (annan kränkande behandling). Straffrättsligt finns en viss avsaknad av kriminaliseringar och därmed sanktioner i BrB för just psykiskt våld men i viss utsträckning omfattar vissa straffbud även psykiskt påfrestande gärningar. *Misshandelsbrottet* i 3 kap. 5 § BrB kan utöver fysiskt våld som orsakat kroppsskada även omfatta grövre situationer av psykiskt våld om handlingen/handlingarna orsakat sjukdom. Det ska alltså finnas en medicinsk påvisbar effekt, t.ex. psykisk chock, och enbart psykiskt lidande är inte tillräckligt.⁶⁰ Brott som i större utsträckning aktualiseras när det gäller psykiskt våld är *olaga hot* i 4 kap. 5 § BrB, *ofredande* i 4 kap. 7 § BrB, *olaga förföljelse* i 4 kap. 4 b § BrB samt *grov frihetskränkning* i 4 kap. 4 a § BrB; brott som inte nödvändigtvis behöver innebära fysiskt våld men kränker brottsoffrets integritet genom exempelvis hot, trakasserier eller brott mot kontaktförbud.⁶¹

2.5.3 Barn som bevittnar våld

Även att bevittna våld i hemmet, som t.ex. våld mot barnets mamma eller personer i familjen, påverkar barnet. Denna typ av indirekt övergrepp går att se som en typ av psykiskt våld och anses inkluderat bland de övergrepp

⁵⁸ Forsman, 2013, s. 63 och 309.

⁵⁹ Ibid, s. 59 f.

⁶⁰ Nilsson, Lexino 2019-09-01, kommentar till 3 kap. 5 § BrB, punkt 2.2.

⁶¹ Även ärekränkingsbrotten (förtal och förolämpning) i 5 kap. BrB kan kopplas till psykiskt lidande men dessa blir sällan aktuella för barn då åtal måste väckas av målsäganden själv. Åklagare får väcka åtal åt någon under 18 år under vissa förutsättningar (se 5 kap. 5 § BrB), brotten ska dock vara avsedda att skada någons anseende – varav handlingen gjorts öppet och inte blir aktuell för min studie om brott mot barn i det dolda som kan utredas med hjälp av beslag.

staten är skyldig att skydda barnet från i enlighet med art. 19 Barnkonventionen.⁶² Barn som vittnen till övergrepp betraktas dock inte som brottsoffer rent straffrättsligt.⁶³ Barn som upplever denna typ av våld får ingen straffrättslig roll som målsägande och att låta barn se eller höra våld är inte kriminaliserat i svensk lagstiftning.⁶⁴ Att bevittna en misshandel kan dock utgöra en oerhört traumatisk upplevelse för ett barn, och kan i vissa fall till och med åsamka barnet mer skada än om det vore utsatt själv. Detta har uppmärksammats inom forskning den senaste tiden och barn som bevittnar våld kan idag sägas utgöra brottsoffer ur ett socialvetenskapligt eller beteendevetenskapligt perspektiv.⁶⁵ Det finns ett påfallande intresse att skydda barn som bevittnar våld inom familjen, detta tillgodoses (åtminstone delvis) genom en särskild straffskärpningsgrund i 29 kap. 2 § 8 punkten BrB. Straffvärdet kan påverkas av den försvårande omständigheten att ett brott varit ägnat att allvarligt skada tryggheten och tilliten hos ett barn i dess förhållande till en närstående person.⁶⁶ Förutom en skärpt påföljd för gärningspersonen kan även brottsskadeersättning betalas ut till barn som upplevt våld enligt nyss nämnda premisser. Ersättningen regleras i 9 § brottsskadelagen (BrL) och enligt andra stycket i paragrafen ska ersättningen bestämmas efter vad som är skäligt med hänsyn till hur grovt brottet är.

2.5.4 Sexuellt våld

Sexuella övergrepp omfattar alla former av sexuella handlingar en vuxen utför mot eller med hjälp av ett barn under 15 år, både fysiska och icke-fysiska. Ofta innebär övergreppet att den vuxne utnyttjar barnets beroendeställning och/eller brist på insikt och mognad och övergreppet behöver inte innefatta tvång. Förövaren är oftast, framför allt bland utsatta barn i en yngre ålder, någon manlig familjemedlem eller släkting. Erfarenheter av sexuellt våld leder i sin tur många gånger till djupgående trauma som kan resultera i fysiska, psykiska och/eller kognitiva svårigheter för det utsatta barnet som kan följa med in i det vuxna livet.⁶⁷ Sexuellt våld kan också användas för att kontrollera, straffa, utåtagera eller hålla någon i schack och beteendet kan utövas både inom familjen, inom nära relationer och genom flyktiga möten. Sexuella rättigheter kan även inskränkas genom barnäktenskap som dels går emot svensk lagstiftning och internationella överenskommelser om barns samt mänskliga rättigheter och dessutom innebär en risk för att barnet utsätts för fortsatta övergrepp inom

⁶² Pavlovskaja och Åström, 2008, s. 11 samt Forsman, 2013, s. 60.

⁶³ NJA 2005 s. 712.

⁶⁴ Saken är dock under utredning i ett relativt färskt lagförslag under pågående beredning som föreslår en kriminalisering av att låta barn bevittna brott och uppmaning till självmord, se SOU 2019:32, i synnerhet s. 171 ff.

⁶⁵ Burcar, 2008, s. 54 f.

⁶⁶ Åklagarmyndigheten, juli 2017, s. 25.

⁶⁷ Forsman, 2013, s. 61 ff.

äktenskapet.⁶⁸ Sexualbrott mot barn regleras specifikt, se t.ex. brotten våldtäkt, sexuellt utnyttjande samt sexuellt övergrepp mot barn i 6 kap. 4–6 §§ BrB.

2.5.5 Hedersrelaterat våld

En specifik typ av övergrepp som kan drabba barn är hedersrelaterade brott. Hedersnormer inom familjen kan för vissa barn och unga hindra dem från att leva jämlikt andra och hedersrelaterat förtryck utgör ett hot mot barns (likväl även vuxnas) rättigheter. Hedersrelaterade gärningar härstammar ur ett kollektivt, kulturellt och/eller religiöst sanktionerande regelverk och är ofta utav komplex natur. Övergrepp inom en hedersnorm kan ske fysiskt eller mentalt, kan bestå av begränsningar, kontroll, hot och våld och det kan ofta utövas av flera olika förövare i barnets närhet. Problematiken drabbar främst flickor, men även pojkar och HBT-personer.⁶⁹

2.5.6 Fridskränkning

Fridskränkningens brott, grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning, regleras i 4 kap. 4 a § BrB. Brottet grov fridskränkning, som blir aktuellt för barn, är en sammansättning av flera brottsliga gärningar enligt 3, 4 och 6 kap. BrB som tillsammans utgör ett systematiskt kränkande snarare än enstaka handlingar. Brottet ska ha begåtts mot en närstående eller tidigare närstående person, varje brott ska ha utgjort ett led i en upprepad kränkning av brottsoffrets integritet och gärningarna ska ha varit ägnade att allvarligt skada personens självkänsla. Samtidigt som det måste finnas ett visst samband mellan handlingarna kan det röra sig om olika brottstyper som presenteras inför domstolen, t.ex. misshandel, ofredande och olaga hot.⁷⁰ Grov fridskränkning mot barn består nästintill uteslutande av brott inom familjen och gärningspersonen är i de flesta fall barnets förälder.⁷¹

2.6 Problematik med barnet som brottsoffer

Barn utgör en särskilt utsatt och sårbar grupp i samhället, både i psykologisk och juridisk mening. Yngre barn saknar i synnerhet mognad och förmåga att förstå både orsak och konsekvens av händelser. Att ett yngre barn far illa

⁶⁸ RFSU, 2016, s. 12 ff.

⁶⁹ Rinder von Beckerath, 2013, s. 16 f.

⁷⁰ Forsman, 2013, s. 350.

⁷¹ SOU 2011:85, s. 63.

kan hämma barnets utveckling, trygghet och självkänsla. Brott mot yngre barn begås dessutom ofta utav någon närstående, att bli utsatt för övergrepp av någon som barnet är beroende av ger särskilt allvarliga konsekvenser. Äldre barn – ungdomar – har ofta nått en högre grad av mognad och insikt och har kommit en bit på vägen mot att bli självständiga. De befinner sig dock i ett känsligt stadie i livet mellan att vara barn och vuxen, att bli utsatt för brott kan även för dem utgöra en stor påfrestning.⁷²

Det är omöjligt att veta exakt hur många barn som blir utsatta för brott i Sverige. Uppskattande undersökningar menar att ungefär 10-15 procent av barn under 18 år har utsatts för fysiskt våld⁷³ och ungefär 20 procent för ett sexuellt övergrepp.⁷⁴ Polisanmälda vålds- och sexualbrott tenderar att öka med några procentandelar varje år, kanske beroende av faktorer som ett ökat uppmärksammande av dessa brott samt ökade sociala insatser inom familjer.⁷⁵ All typ av brottslighet har ett visst mörkertal av brott som aldrig blir upptäckta eller anmälda och troligen är brottsligheten mot barn betydligt mer omfattande än vad statistik kan påvisa. Anmälda brott mot barn leder dessutom sällan till åtal och fällande dom, detta med anledning av de bevissvårigheter som finns i lagföringen.⁷⁶

2.6.1 Barn är beroende av vuxna

Barn tillhör en grupp som i många situationer är beroende av en vuxen som för deras talan och tillvaratar deras rätt. I de allra flesta fall utgör barnets vårdnadshavare även deras företrädare. Det finns dock tillfällen där just vårdnadshavaren utgör ett hot mot barnets välmående eller att denne, av olika anledningar, inte lyckas skydda barnet från en närstående. I dessa lägen måste samhället ingripa och avbryta det förhållande som gör att barnet far illa. I ett inledande skede av misstänkt brott mot barn påbörjas parallella processer hos socialtjänst och hos polismyndighet för att skydda barnet i behov av hjälp.⁷⁷ Det är vanligast att brott mot barn anmäls av en förälder, socialtjänst eller barnomsorg/skolpersonal, inte av barnet själv.⁷⁸

Vuxna förstår eller lyssnar inte alltid på grund av olika anledningar; sanningen kan vara jobbig att ta tills sig och en rädsla inför hur man bör agera och vilka följderna kommer att bli kan ta över. Studier visar att anmälningsskyldigheten tenderar att tolkas på olika sätt av olika personal inom förskola och barnhälsovård och att det finns en allmän bristande tilltro till myndigheters förmåga att faktiskt hjälpa barn. Barns beroende av att

⁷² Hindberg, 2004, s. 241.

⁷³ Stiftelsen Allmänna Barnhuset, 2016, s. 7.

⁷⁴ Rädsla Barnen, 2016, s. 4.

⁷⁵ Forsman, 2013, s. 67 ff.

⁷⁶ Ibid, s. 242.

⁷⁷ Sonander, 2008, s. 13.

⁷⁸ Brå, rapport 2011, s. 22 ff.

vuxna lyssnar och hjälper innebär att när vuxnas förmåga brister ökar barns utsatthet.⁷⁹

2.6.2 Barn har svårt för att berätta om övergrepp

Barns kontakt med rättssystemet kan innebära svårigheter i och med att barn av olika anledningar inte berättar vad de varit med om eller utelämnar vissa delar av övergreppet. Detta leder naturligen till att utredande aktörers arbete försvåras och därför har det visat sig vara extra svårt för socialtjänst, polis och åklagare att genomföra tillfredställande utredningar gällande övergrepp mot barn.⁸⁰ Forskning har visat att barn har väldigt svårt för att prata om övergrepp de blir utsatta för, både när handlingen pågår och när det gått en tid sedan barnet blivit utsatt.⁸¹ Forskning har även visat att det är vanligare att barn inte avslöjar övergrepp än att de gör det. Har offret och förövaren en nära relation till varandra ökar dessutom risken för att avslöjandet fördröjs eller aldrig sker.⁸²

Svårigheterna i kommunikationen med barn som brottsoffer kan bero på att barnet helt enkelt inte besitter samma förmåga att prata och beskriva händelser likt vuxna gör. Det kan många gånger vara barnets ålder som gör det svårt att få fram information och fullständiga beskrivningar av händelser. Det kan även finnas psykosociala förhållanden som påverkar barnets förmåga att uttrycka och anförtro sig. Denna grupp av särskilt utsatta barn kan ha svårt att sätta ord på sina tankar och förmedla dem till andra. Kanske är de inte heller vana vid att ställa krav och ifrågasätta felaktigt behandlande. I vissa fall kan det även finnas språkliga hinder där exempelvis ett barn av invandrarbakgrund är i behov av en tolk för att få fram sin berättelse. När barnet möjligtvis redan har svårt att uttrycka sig på sitt modersmål utgör språkbarriären förstäligt nog ytterligare en komplikation.⁸³

Det kan vidare i många fall vara svårt för barn att på egen hand inse att de överhuvudtaget blivit utsatt för ett brott. Övergrepp kan vara en systematisk del av barnets uppfostran eller familjeförhållanden och kan därför av barnet uppfattas som något normalt. Speciellt när det gäller sexualbrott är det svårt för barnet att veta vad som är en otillåten handling eftersom barnet ofta inte vet vad sexualitet är.⁸⁴ Barn saknar många gånger kunskap om lagstiftning och kan ha svårt att förstå innebörden av att en handling kan vara brottslig.

⁷⁹ SOU 2014:49, s. 141 f.

⁸⁰ Sonander, 2008, s. 85.

⁸¹ Hindberg, 2004, s. 245.

⁸² Forsman, 2013, s. 73 f.

⁸³ Sonander, 2008, s. 85.

⁸⁴ Hindberg, 2004, s. 246.

Barn kanske inte vet vart de ska vända sig för hjälp eller så känner de skuld och/eller delaktighet i det som inträffat.⁸⁵

Våld inom nära relationer utgör ofta en välbevarad familjehemlighet. Barn som växer upp bland brottsliga handlingar förväntas många gånger hålla tyst om familjens förhållanden. Detta kan göra att barnet reagerar med överlevnadsmekanismer som t.ex. att barnet förnekar eller normaliserar det hen blir utsatt för.⁸⁶ Även om barnet förstår att hen blir utsatt för något felaktigt har barn ofta föga insikt i hur hela rättsprocessen går till och vilka konsekvenser den kan komma att innebära för barnet, förövaren eller familjen. Barn kan vara rädda för att skiljas från sin förälder/närstående, att vara den som splittrar sin familj eller att förlora sitt trygghetsförhållande. Barn känner ofta stor lojalitet till just sina närstående och kan därför avstå från att berätta om missförhållanden. Det kan även vara så att barnet inte vågar berätta om övergrepp för utomstående av rädsla för eventuella repressalier från sin förövare.⁸⁷ Barnet kan också ha fått höra, av förövaren, annan eller baserat på en egen rädsla, att hen inte kommer bli betrodd om barnet skulle välja att berätta. Av dessa anledningar innebär ett avslöjande för barnet något som leder till negativa konsekvenser, antingen kan barnet drabbas på nytt eller så splittras familjen. Det föreligger således starka skäl till att bortförklara sin utsatta situation eller förbli lojal med sin förövare, och mycket ska till för att bryta tystnaden.⁸⁸

Svårigheterna i att anmäla brott mot barn samt i kommunikationen med barnet som brottsoffer kan följaktligen bero på flertalet olika saker. Utredande myndigheter får därmed det extra svårt att utreda just brott mot barn.

2.7 Problematik i utredningar av brott mot barn

Även om ett barn skulle välja att avslöja att det blir utsatt för brott, eller om någon annan som bevittnat barnets berättelse eller övergrepp väljer att berätta, krävs det att saken blir anmäld och utredd. Uppgifter om brott mot barn ska sedan bedömas och hanteras av myndigheter och rättssystem. I detta skede uppdagas en del bekymmer.

2.7.1 Utredningsbrister och låg åtalsfrekvens

Polis och åklagare ha en viktig uppgift i att reda ut brott mot barn och förundersökningarna hör till de svåraste ärendena de har. Det kan lätt uppstå

⁸⁵ Sonander, 2008, s. 85.

⁸⁶ Burcar, 2008, s. 55 f.

⁸⁷ Barnombudsmannen 2006, s. 9.

⁸⁸ Forsman, 2013, s. 73.

intressekonflikter och hanteringen omfattar ofta svåra beslut.⁸⁹ Enligt studier utförda av Diesen, presenterade 2001, ligger åtalsfrekvensen för barnmisshandel, inklusive sexuella övergrepp, på mellan 10–15 procent.⁹⁰ I en enkätundersökning utförd av Barnombudsmannen 2006 tillfrågades åklagare om sina erfarenheter kring vålds- och sexualbrott mot yngre barn. Gällande orsakerna till att dessa brott sällan leder till åtal menade åklagarna att brott ofta inte kan styrkas därför att barnet sällan berättar om övergrepp. Även i de fall barnet väljer att berätta saknas ofta tillräcklig bevisning som stödjer barnets berättelse.⁹¹ Utredningsbrister har även påvisats i hur ofta brottsoffret och den tilltalade förhörs samt polis och åklagares sätt att se på brotten mot barn.⁹² Utredningar och rättegångar drar ofta ut på tiden och de aktörer som utreder barnbrott kan sakna särskild kompetens för att kommunicera med barn och få full förståelse för just brott mot barn.⁹³

2.7.2 Bevissvårigheter

Vårt straffrättsliga system är dessvärre inte utformat efter barns förutsättningar. Det innebär att liten hänsyn tas till barns möjligheter att ta vara på sina rättigheter, anmäla brott eller kommunicera med rättsväsendet. Det ställs höga beviskrav inom brottmål och dessa utgår ifrån en vuxens förmåga att förstå, svara på frågor samt vara behjälplig i utredningen.⁹⁴

Diesen och Diesen menar att samtlig lagstiftning skapad för att förhindra övergrepp mot barn, likväl som andra svagare samhällsgrupper i behov av skydd, bygger på ett mansperspektiv och ett vuxenperspektiv. Detta gör att skyddet i lagarna ofta är otillräckligt, något som kan visa sig både i lagens utformning och tillämpning, samt i behov av bearbetning och uppdatering.⁹⁵

Diesen beskriver det som att barn är bevismässigt handikappade jämfört med vuxna och försätts i ett extremt underläge i dagens rättssystem. Han menar att man i brottmål med barn som offer till en vuxen misstänkt föredrar att ta hänsyn till den misstänktes rättssäkerhet i större utsträckning än vad man prioriterar barnets rättsskydd.⁹⁶ Ofta saknas teknisk och medicinsk bevisning samt vittnen till brott mot barn, speciellt när det handlar om sexualbrott. Därför återstår många gånger bara barnets berättelse som bevismaterial, en berättelse som står emot en vuxens. Den standard av trovärdighet man värderar den muntliga utsagan efter utgår ifrån en vuxen persons förmåga att uttrycka sig. Detta gör det oerhört svårt för utsatta barn

⁸⁹ Forsman, 2013, s. 439.

⁹⁰ Diesen, 2001, s. 93.

⁹¹ Barnombudsmannen, 2006, s. 77 f.

⁹² Forsman, 2013, s. 441 ff.

⁹³ Diesen, 2003, s. 5.

⁹⁴ Hindberg, 2004, s. 250 f.

⁹⁵ Diesen och Diesen, 2013, s. 360.

⁹⁶ Diesen, 2003, s. 5.

att få upprättelse och de riskerar istället att fara illa i rättsliga utredningar och förhandlingar.⁹⁷

2.7.3 Vårdnadshavarens inställning

Om misstankar gällande brott mot barn i allmänhet är svårutredda, blir det särskilt svårt om dessa misstankar riktar sig mot barnets föräldrar, en av föräldrarna eller någon annan till barnet närstående person.⁹⁸

Forsman har i sin avhandling framställt vissa faktorer som kan försvåra utredningarna av brott mot barn som begås av närstående. Något som får stor betydelse för möjligheten att utreda ett brott mot barn är vårdnadshavarens inställning till anmälan. Vårdnadshavaren kan vara skeptisk till barnets berättelse, lojal med den närstående som är misstänkt eller anse att det vore bättre för barnet att glömma övergrepp än att genomgå en rättsprocess. En vårdnadshavare som av olika anledningar inte vill ha brottet utrett har en möjlighet att sabotera utredningsmöjligheterna genom att t.ex. undanhålla/förstöra bevisning, påverka barnets handlingar eller vägra inställa barnet till förhör. Det finns en möjlighet för barnet att få en särskild företrädare som tillvaratar barnets rätt genom processen men denna nyttjas, enligt de studier Forsman undersökt, alltför sällan.⁹⁹

2.7.4 Målsägande som inte vill medverka i utredningen

Det är inte alltid målsäganden har en aktiv roll i brottsutredningen och detta kan innebära vissa svårigheter. Kanske är det inte målsäganden själv som anmält brottet eller så kan målsägandens vilja eller förmåga till medverkan ändras under utredningens gång. Olika faktorer kan få betydelse: relationen till förövaren, bemötandet från myndigheter, målsägandes sociala situation och stöd från anhöriga eller förekomsten av stödbevisning. Målsägande har ingen skyldighet att delta i brottsutredningen, däremot har brottsutredande myndigheter en skyldighet att utreda brott de får kännedom om. En samlad värdering får därför göras av de uppgifter som finns i ärendet och ifall brott kan styrkas oavsett målsägandes medverkan. Det finns många exempel på brottsutredningar som drivits vidare till åtal och fällande dom oberoende av brottsoffrets medverkan med hjälp av annan bevisning.¹⁰⁰

⁹⁷ Diesen, 2003, s. 26 ff.

⁹⁸ SOU 2000:42, s. 41 samt SOU 2014:49, s. 191.

⁹⁹ Forsman, 2013, s. 442.

¹⁰⁰ Åklagarmyndigheten, juli 2017, s. 20 f.

2.7.5 Intressekonflikter

Likt så många andra områden inom rättssystemet är bekämpningen av brott mot barn inte helt konfliktfri. Förutom den problematik som hittills presenterats gällande anmälningsbenägenhet, bevissvårigheter och kommunikationssvårigheter med barn kan andra motsättningar inom utredandet uppmärksammas. En intressekonflikt som uppstår är den mellan barnskyddsintresset och intresset av skydd för, samt rätten till, ett privat- och familjeliv. Föräldrar har en långtgående bestämmanderätt över sina barn och gränserna mot straffrättsliga och familjerättsliga regler kan vara otydliga. Även om rätten sätter upp ramar för hur man får behandla barn är uppgiften att avgöra när det är dags att ingripa komplex och olika straffrättsliga tvångsmedel något som intervenerar i det allra mest privata vi har – familjen.¹⁰¹

En annan intressekonflikt är den mellan statens straffansvar gällande brott mot barn, samt även den allmänna tendensen att föredra strängare straff, och intresset att ge barn en fungerande uppväxt. Att lagföra en förälders brott mot barnet behöver inte nödvändigtvis leda till övervägande positiva konsekvenser för barnets livsmiljö och därmed barnets bästa. Det går att ifrågasätta om straffrättslig process och verkställighet verkligen är kompatibelt med barnets intressen och behov i varje enskilt fall, i vissa sammanhang av familjevåldsbrott kan alternativa medel (såsom konfliktlösning eller medling) kanske ge det utsatta barnet bättre faktiska förhållanden.¹⁰² Denna motsättning blir såklart som tydligast när barnets förövare är någon närstående som barnet har en stark relation till, typiskt sätt en förälder, och blir inte lika påtaglig om den närstående är en mer avlägsen anhörig.

¹⁰¹ Asp, 2014, s. 80 f.

¹⁰² Gröning, NTfK 2013, s. 373 f.

3 Beslag

3.1 Allmänt om straffprocessuella tvångsmedel

Genom framför allt regeringsformen (RF) och internationella konventioner garanteras den enskilde en privat sfär och olika fri- och rättigheter gentemot det allmänna. En del av dessa grundlagsstadgade fri- och rättigheter är absoluta medan en del får inskränkas om detta görs genom lag, se 2 kap. 20–25 §§ RF. Begränsningar är endast tillåtna om de syftar till att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle, exempelvis får lag stadga att det allmänna får ingripa i den privata sfären i syfte att utreda brott. Straffprocessuella tvångsmedel är väl använda redskap som efter noggrann reglering ger brottsbekämpande myndigheter möjligheter att göra intrång i personers rättssfär för att ta reda på om brott begåtts.¹⁰³ Tvångsmedel utgör en central del av utredningsarbetet gällande samtlig brottslighet och följaktligen även det av brott mot barn.¹⁰⁴

De viktigaste tvångsmedlen finns reglerade i 24–28 kap. RB och de behandlar bl.a. anhållande, gripande, häktning, husrannsakan, kroppsvisitation och beslag. Även hemlig avlyssning och övervakning av elektronisk kommunikation och liknande räknas som tvångsmedel. Tvångsmedel används under rättegångar i brottmål men får som störst betydelse under förundersökningsförfarandet. Förundersökning i misstanke om brott ska som huvudregel ha inletts för att tvångsmedel ska få användas, har den inte inletts innebär själva beslutet att använda tvångsmedel att förundersökningen måste inledas.¹⁰⁵ Ett undantag till detta är beslag vid förenklad utredning, som sedan några år tillbaka regleras i 23 kap. 22 § RB. Av effektivitetsskäl behöver inte förundersökning inledas i samband med att polis fattar beslut om beslag i de fall hela brottsutredningen kan genomföras på platsen. Det gäller enklare bötesbrott som t.ex. vissa trafikförseelser, brott mot knivlagen och ringa narkotikabrott där utredningen enbart består utav förhör med den misstänkte på platsen.¹⁰⁶

3.2 Allmänt om beslag

Bland det svenska rättssystemets straffprocessuella tvångsåtgärder är medlet *beslag* troligen det mest använda. Ingen statistik finns som bekräftar det här

¹⁰³ Lindberg, 2018, s. 5.

¹⁰⁴ Westerlund, 2018, s. 109.

¹⁰⁵ Lindberg, 2018, s. 6. Undantagsvis får vissa tvångsmedel användas innan förundersökning inletts i underrättelseverksamhet, detta berör förebyggande av allvarigare brottslighet och är avsett främst för Säkerhetspolisens arbete, se lag (2007:979) om åtgärder för att förhindra vissa särskilt allvarliga brott.

¹⁰⁶ Ibid, s. 388.

utan detta är en allmän uppfattning med tanke på beslagets breda tillämpningsområde.¹⁰⁷ Beslaget utgör en form av besittningsrubbnings som ger brottsutredande myndigheter temporär tillgång till föremål som egentligen tillhör någon annan.¹⁰⁸ Ägaren, eller annan rättsinnehavare, förlorar inte själva rätten till sitt föremål utan rätten till föremålet inskränks under en begränsad tid på så sätt att ägaren inte kan disponera över det. Syftet med detta intrång är att säkra bevisning om brott eller verkställighet av en brottmålsdom.¹⁰⁹

Beslut om beslag kan resultera i olika sorters omfattning och konsekvenser för den enskilde då tvångsmedlet kan avse en bredd olika sorters egendom. Framför allt är reglerna om beslag tillämpade för lös egendom men de innehåller också vissa åtgärder som kan användas för fast egendom, då främst avspärning.¹¹⁰ Beslag kan avse ett beslagtagande av ett enstaka löst föremål eller skriftlig handling men även innebära en besittningsrubbnings med större omfattning; såsom en avspärning av ett område eller ett förbud att nyttja ett fordon. Samtidigt kan även föremålets betydelse för dess ägare variera och att tillfälligt förlora besittningen över egendom kan leda till vitt skilda konsekvenser.¹¹¹

Utredningar av brott mot barn präglas många gånger av kollusions- och/eller recidivfara, framför allt i ett tidigt stadie av förundersökningen.

Kollusionsfaran kan bestå av en risk att den misstänkte förövaren undanröjer bevis eller försöker påverka målsäganden, eller andra personer med en inblick i vad som hänt som t.ex. vittnen. Recidivfaran kan innebära att det föreligger en risk att den misstänkte fortsätter utsätta barnet och/eller andra för brott. Dessa risker utgör ofta skäl till att använda tvångsmedel.¹¹² Beslag kan vidare många gånger visa sig utgöra viktig bevisning och kan få betydelse för utredningens fortgående. Beslag kan användas vid förhör med både misstänkt och målsägande, ofta på ett strategiskt vis för att ifrågasätta eller bekräfta tillförlitligheten i de uppgifter som den förhörde lämnar.¹¹³

3.3 Förutsättningar för att få använda beslag

27 kap. RB ställer upp de förutsättningar under vilka beslag får ske.¹¹⁴

Enligt 27 kap. 1 § RB får egendom tas i beslag i fyra olika sorters situationer och ofta ligger fler än en av dessa till grund för beslag. Dessutom

¹⁰⁷ Lindberg, 2018, s. 389.

¹⁰⁸ Lindberg, Lexino 2019-09-01, kommentar till 27 kap. 1 § RB, punkt 1.

¹⁰⁹ Lindberg, 2018, s. 387.

¹¹⁰ Ibid, s. 385.

¹¹¹ Nordh, 2019, s. 91.

¹¹² Åklagarmyndigheten, februari 2019, s. 38.

¹¹³ Åklagarmyndigheten, juli 2017, s. 11.

¹¹⁴ Regler om beslag finns även i speciallagstiftning, t.ex. gällande immaterialrätt, penningtvätt, vapen, jakt och fiske, dessa särskilda regler har företräde framför reglerna i RB.

ställs krav på tillgänglighet samt ett visst beviskrav för nyttjandet av beslag. Det finns enligt Lindberg ingen statistik eller liknande uppgifter på hur ofta utredande myndigheter använder beslag eller för vilka ändamål.¹¹⁵ För denna studie blir dock bevisbeslaget med största sannolikhet mest aktuellt, då skriftliga meddelanden oftast tas i beslag för att fungera som bevisning för att brott inträffat. Samtliga syften bakom användandet av beslag kommer dock framställas nedan för en komplett bild av ändamålen bakom tvångsmedlet.

3.3.1 Syftena bakom beslag

Den första typen av beslag kallas *bevisbeslag/utredningsbeslag* och blir aktuell i det fall egendom skäligen kan antas ha betydelse för utredning om brott. Det kan handla om ett föremål eller en handling som kan vara av betydelse för utredningen under spaningsstadiet, den följande förundersökningen och/eller som bevismedel i en rättegång.¹¹⁶ Det kan t.ex. vara en mobiltelefon som ska beslagtas för att man ska kunna undersöka innehållet i denna eller brottsverktyg med fingeravtryck eller blod som ska tas in för att undersökas med DNA-teknik.¹¹⁷

En annan typ av beslag är ett *återställandebeslag* där egendom är avhänt någon genom brott, oftast genom traditionella förmögenhetsbrott.¹¹⁸ Ett återställandebeslag har inget utredningssyfte, istället vill man ta hand om identifierbar brottsligt åtkommen egendom som ska lämnas tillbaka till den rättmätige rättsinnehavaren (oftast ägaren till föremålet).¹¹⁹ Det handlar typiskt sätt om stöldgods men kan även röra egendom åtkommen genom bedrägeri eller försäkringsbrott.¹²⁰

Egendom kan också beslagtas som *förverkandebeslag* när egendom kan anses vara förverkat på grund av brott. Ett förverkandebeslag har som syfte att säkra egendom som kan komma att förverkas, det innebär att äganderätten till föremål eller handling övergår till staten för att det inte ska kunna användas i samband med brottslig handling. Typexempel på egendom som kan bli föremål för förverkandebeslag är narkotika eller vapen.¹²¹

Slutligen kan man använda ett *utbytesbeslag* för egendom som skäligen kan antas ha betydelse för utredning om förverkande av utbyte av brottslig verksamhet, detta enligt 36 kap. 1 § BrB. Utbytesbeslag blir aktuellt för egendom som kan få betydelse för ett förverkande av utbyte av brott men där egendomen egentligen inte har någon direkt koppling till utredningen av

¹¹⁵ Lindberg, 2018, s. 389.

¹¹⁶ Nordh, 2019, s. 92.

¹¹⁷ Bring, Diesen och Andersson, 2019, s. 404.

¹¹⁸ Lindberg, 2018, s. 397.

¹¹⁹ Westerlund, 2018, s. 113.

¹²⁰ Bring, Diesen och Andersson, 2019, s. 404 f.

¹²¹ Nordh, 2019, s. 93.

det förverkandeutlösande brottet. Förverkandet knyts istället till någon slags brottslig verksamhet och beslaget syftar till att skaffa underlag för en eventuell förverkandetalan. Utbytesbeslag kan t.ex. användas för att utreda vem som äger viss värdefull egendom som kan komma att förverkas.¹²²

3.3.2 Tillgänglighet

En annan förutsättning, som inte framgår av lagtext men som faller sig praktiskt väsentlig, är att egendomen i fråga måste finnas tillgänglig för beslag. Behöver man leta fram föremål som ej finns tillgängliga får man istället använda sig utav andra tvångsmedel; husrannsakan, kroppsvisitation och kroppsbesiktning (se 28 kap. RB).¹²³ Således är det vanligt att beslag föregås utav något av dessa andra tvångsmedel. Skulle en tjänsteman överskrida sin behörighet eller agera lagstridigt innebär dock inte detta att föremålet i fråga inte kan tas i beslag, har det blivit tillgängligt får det beslagtas. Tjänstemannens ansvar till det felaktiga handlandet blir en sak för sig.¹²⁴

3.3.3 Beviskrav

Beviskravet för att få använda sig utav samtliga sorters beslag är *skäligen kan antas* och detta utgör ett lågt beviskrav. Lindberg menar att beviskravet närmast kan jämföras med *skäligen misstanke*.¹²⁵ Nordh beskriver det som att ”det måste finnas någon omständighet som gör det mer sannolikt att egendomen kan ha betydelse för utredningen eller har varit föremål för brott än att så inte är fallet”¹²⁶. Det ska finnas konkreta omständigheter som med åtminstone viss styrka tyder på att ett föremål har en koppling till ett brott på det vis som lagstiftningen kräver. Beslag skiljer sig från flertalet andra tvångsmedel genom att det i lagen inte ställs något krav på brottets svårhet. Beslag får därför användas vid misstanke av alla brottstyper, även de som bara kan ge penningböter som straffpåföljd.¹²⁷

3.3.4 Den som beslag drabbar

Det finns inga regler som bestämmer hos vem beslag får ske. Det spelar därför ingen roll vem som besitter ett föremål eller en handling, egendom får tas i beslag även hos någon annan än den misstänkte om det kan ha betydelse för brottsutredningen. Egentligen behöver inte ens

¹²² Lindberg, Lexino 2019-09-01, kommentar till 27 kap. 1 § RB, punkt 2.5 ff.

¹²³ Nordh, 2019, s. 92.

¹²⁴ Lindberg, 2018, s. 385 och 404.

¹²⁵ Ibid, s. 403.

¹²⁶ Citat ur: Nordh, 2019, s. 92.

¹²⁷ Lindberg, Lexino 2019-09-01, kommentar till 27 kap. 1 § RB, punkt 2.3.

förundersökningen ha nått så pass långt att det finns någon person utpekad som skäligen misstänkt, inte heller uppsätts krav på att brottet ska vara av någon viss kvalitet. Egendom får ändå beslagtas för att t.ex. tjäna som bevis i en utredning av brott eller underlätta i ett pågående spaningsarbete.¹²⁸ Vissa undantag finns dock när det kommer till beslag för framtida förverkande, ett förverkande kan inte drabba exakt vem som helst vars egendom beslagtagits utan förverkandetalan får bara riktas mot någon som har en tydlig koppling till brottet.¹²⁹

3.4 Allmänna principer för användning av tvångsmedel

För att försöka uppnå balans mellan effektivitet och integritet i tillämpningen av straffprocessuella tvångsmedel finns vissa allmänna principer att följa. Legalitetsprincipen framgår tydligt utav lag, övriga principer är bara delvis kodifierade och har främst växt fram genom praxis. Samtliga principer bygger på de värden som lyfts fram i RF.¹³⁰

3.4.1 Legalitetsprincipen

Användning av tvångsmedel måste följa av legalitetsprincipen, denna stadgas i 1 och 2 kap. RF samt i art. 5, 6 och 8 Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna (Europakonventionen). Principen innebär att en myndighet endast får ingripa i den enskildes rättssfär om stöd finns i lag eller annan författning. Enskildas skydd mot integritetsintrång enligt 2 kap. 6 § RF får enligt 2 kap. 20 § RF begränsas genom lag. I 2 kap. 21 § RF föreskrivs under vilka förhållanden en sådan inskränkning får ske. Begränsning av rättigheten får endast utföras för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle (se ändamålsprincipen nedan). Dessutom får en begränsning aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till detta ändamål. Åtgärden får inte heller sträcka sig så långt att den utgör ett hot mot den fria åsiktsbildningen. Slutligen får inte begränsningen göras enbart på grund av politisk, religiös, kulturell eller annan sådan åskådning. Reglerna om straffprocessuella tvångsmedel som bl.a. finns i RB utgör ett lagstadgat undantag (enligt 2 kap. 20 § RF) och dessa regler måste alltid tolkas och tillämpas i ljuset av RF:s värden.¹³¹ Bestämmelser om tvångsmedel måste enligt legalitetsprincipen tolkas efter sin ordalydelse,

¹²⁸ Nordh, 2019, s. 92 samt Bring, Diesen och Andersson, 2019, s. 403.

¹²⁹ Lindberg, 2018, s. 416, se även 36 kap. 5–5 a §§ BrB.

¹³⁰ Ibid, s. 22.

¹³¹ Ibid, s. 20 f.

ingrepp i grundlagsskyddade rättigheter får alltså aldrig ske med hjälp av en extensiv eller analogisk tolkning.¹³²

3.4.2 Ändamålsprincipen

En princip som också kan utläsas av 2 kap. 20 och 21 §§ RF är ändamålsprincipen. Begränsningar i integritetsskyddet ska ha demokratiskt godtagbara ändamål och får aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till dessa ändamål. För varje enskilt tvångsmedel anges därför i lag vilket eller vilka ändamål som får ligga till grund för ett användande. Tvångsmedlet beslag, som tidigare presenterats, får t.ex. bara användas för fyra specifika ändamål; i syfte att fungera som bevis, återställande, förverkande eller utbyte. Ändamålsprincipen hindrar beslutsfattaren av tvångsmedel att vid misstanke om brott använda dem enbart för att tvinga fram ett visst handlande av den misstänkte eller för att få ut överskottsinformation utan konkreta misstankar. Tvångsmedel får bara nyttjas när konkreta omständigheter ger underlag för misstanke om brott och får alltså inte användas på alltför vag grund.¹³³

3.4.3 Behovsprincipen

Tvångsmedel får endast användas om det finns ett påtagligt behov av det. Denna förutsättning utgör behovsprincipen och det innebär att om man kan uppnå samma resultat med mindre ingripande medel så ska dessa tillgripas innan man nyttjar tvångsmedel.¹³⁴ Av samma princip måste tvångsmedlet upphöra så fort syftet med användandet uppnåtts eller andra orsaker gör att behovet inte längre kvarstår. Det här betyder att det inte är tillåtet för beslutsfattare att av bekvämlighetsskäl ta till tvångsmedel i syfte att underlätta myndighetens arbete. Beslut om den här typen av ingripande åtgärd får inte ges större omfattning än vad som är sakligt motiverat och besluten måste ges en fortlöpande prövning vid ändrade omständigheter.¹³⁵

Behovsprincipen spelar en stor roll vid beslut om beslag. Speciellt när det kommer till beslag som drabbar tredje man aktualiseras frågan om tillgången till föremålet kan förses med mindre ingripande åtgärder. Beslag är dels arbetskrävande, dels kan det innebära konsekvenser för den drabbade – i många fall hade kanske ett frivilligt överlämnande varit bättre. Dock går det inte att fullt ut tillförsäkra den enskilde RB:s rättssäkerhetsgarantier utan användandet av beslag. Tvångsmedlet fråntar enskilda möjligheten att undanhålla eller modifiera bevisning och myndigheterna garanteras den tid

¹³² SOU 2017:100, s. 160 f.

¹³³ Lindberg, 2018, s. 22 f.

¹³⁴ Hjertstedt, 2011, s. 129.

¹³⁵ Lindberg, 2018, s. 25 ff.

de behöver för att undersöka eller få användning för ett föremål utan att vara beroende av vad någon enskild vill göra med det. Trots att åtgärden är mycket ingripande, och behovsprincipen måste beaktas vid varje användning, innebär beslag att den misstänkte tillförsäkras rätten att få sin skuld utredd och prövad av domstol samtidigt som eventuella brottsoffer garanteras att myndigheter utför det arbete som krävs för att utreda det brott de utsatts för.¹³⁶

3.4.4 Proportionalitetsprincipen

Proportionalitetsprincipen har lagstöd i reglerna om tvångsmedel och gällande beslag finner man den i 27 kap. 1 § tredje stycket RB. Principen är på sätt och vis sammanlänkad med behovsprincipen och innebär att beslutsfattaren måste pröva om ingripandets art, styrka, räckvidd och varaktighet står i rimlig proportion till det mål man vill uppnå. Skälen som talar för att använda tvångsmedel måste uppväga det intrång och eventuella konsekvenser som handlingen innebär för den enskilde, om inte får man använda annat medel eller helt avstå från tvångsåtgärder. Generellt sett betraktas ingrepp avseende egendom, t.ex. ett beslag av en väska, vara mindre allvarliga än intrång i den personliga integriteten, t.ex. genom frihetsberövande.¹³⁷ Förutom direkta följder som den drabbade utsätts för måste även indirekta konsekvenser inkluderas i proportionalitetsbedömningen. Ett beslag innebär ofta även ett intrång i tredje mans skyddade intressen, t.ex. kan en mobiltelefon innehålla information om flera olika personer.¹³⁸ Enligt Nordh är det dock förvånansvärt sällan som man häver beslag med hänsyn till att intrånget gått emot proportionalitetsprincipen. Ett beslag kan innebära omfattande integritetsintrång och leda till praktiska och ekonomiska negativa konsekvenser för den drabbade, samtidigt kan behovet av att nyttja beslag ibland vara av mindre betydelse. Med detta i åtanke väcker Nordh frågan om beslag kanske borde ifrågasättas i större utsträckning än vad det görs idag.¹³⁹ Proportionalitetsprincipen innebär att beslutsfattaren i praktiken måste beakta brottets allvar, ett ganska litet intrång kan ändå vara oproportionerligt i det fall brottet som utreds är ett av ringa art eller har ett mycket lågt straffvärde.¹⁴⁰

¹³⁶ Lindberg, 2018, s. 415.

¹³⁷ Ibid, s. 27 ff.

¹³⁸ SOU 2017:100, s. 162 f.

¹³⁹ Nordh, 2019, s. 93.

¹⁴⁰ SOU 2017:100, s. 162.

3.5 Beslutsfattande

Beslut om beslag får tas av polis, åklagare eller annan förundersökningsledare. Beslut av polisman i tjänst ska fastställas av förundersökningsledaren. Domstol kan även besluta om beslag men denna möjlighet är något begränsad. För att rätten ska kunna fatta sådana beslut krävs det att den egendom som är föremål för beslag antingen visas upp inför rätten eller på annat sätt finns omedelbart tillgänglig, vilket i praktiken sällan är fallet. Ett föremål finns tillgängligt om det finns hos en brottsbekämpande myndighet utan att ytterligare åtgärder krävs. I de allra flesta fall har därför redan polis eller åklagare tagit beslut om beslag innan det blir aktuellt för rätten, om det ens skulle bli aktuellt.¹⁴¹ Att beslut om beslag skulle behöva genomgå en obligatorisk prövning av domstol har inte ansetts vara nödvändigt. Däremot kan den person som drabbats av ett beslag; i regel den som äger föremålet ifråga eller har någon annan rätt till egendomen, begära rättens prövning av beslutet. Förhandling ska då hållas snarast och senast inom fyra dagar efter att begäran ställdes till rätten. Väcks inte åtal inom utsatt tid, och om det inte heller framställs någon begäran om förlängning, ska beslaget hävas.¹⁴²

Beslag får som störst betydelse under förundersökningsstadiet och det är även därför de flesta beslut om beslag står utanför rättens prövning. Innan åklagare väckt åtal får rätten bara besluta om beslag om åklagaren yrkar detta. Först när åtal väckts kan rätten efter eget initiativ besluta om beslag. Vid detta stadie kan även målsägande yrka att rätten ska fatta ett beslut. Skulle behov av beslag uppstå under en pågående rättegång brukar åklagare i regel begära rättens beslut då det enligt allmän uppfattning uppfattas som lämpligare. En beslutsförhandling ska äga rum så fort som möjligt och rätten kan besluta att egendom ska tas i beslag efter att förhandlingen är klar eller interimistiskt. Även om beslut om husrannsakan, kroppsbesiktning och vissa andra tvångsmedel ibland fattas av åklagare eller rätten, sker besluten om vad som faktiskt ska tas i beslag på plats av verkställande poliser. Åklagare är dock skyldig att fastställa dessa beslag.¹⁴³

Det förekommer, som tidigare nämnt, fall där polis direkt omhändertar den misstänktes egendom på den eventuella brottsplatsen, detta typiskt sett i mer uppenbara situationer där någon ertappats på bar gärning. Denna typ av informellt beslag utan inledande av förundersökning, kontakt med behörig beslutsfattare eller föregående domstolsprövning är tillåten enligt både praxis och doktrin.¹⁴⁴ Polis bör dock nyttja det informella beslaget med viss försiktighet. Den som gör gällande rätt till sin egendom har rätt att få ett beslag av egendomen prövat i domstol – både enligt de svenska reglerna om

¹⁴¹ Lindberg, 2018, s. 386 och 417, se även 27 kap. 4-5 §§ RB.

¹⁴² Bring, Diesen och Andersson, 2019, s. 410 f, se även 27 kap. 6-8 §§ RB.

¹⁴³ Lindberg, 2018, s. 417 ff.

¹⁴⁴ Nordh, 2019, s. 91.

beslag men även enligt den internationella rätten till domstolsprövning som stadgas i Europakonventionen.¹⁴⁵

Det finns en särskild beslutsordning när det gäller beslag av meddelanden mellan närstående avseende vissa allvarligare brott uppräknade i 27 kap. 2 § andra stycket punkt 2–8 RB, som i huvudsak tillhör Säkerhetspolisens (Säpo) ansvarsområde. Här får inte polis ta egna initiativ ens om det är fara i dröjsmål utan enbart rätten eller åklagare får meddela beslut om beslag. Är det åklagaren som beslutat att ta handlingen i beslag måste frågan utan dröjsmål anmälas till rätten. Rätten prövar sedan skälen till beslaget.¹⁴⁶

I förundersökning av brott mot barn är det minst lika viktigt som i andra utredningar att säkra bevisning som kan få betydelse för utredningen. Det kan vara dagböcker, fotografier, filmer, datorer, mobiltelefoner eller andra föremål med information om brottet som behöver tas i beslag. Därför bör som regel beslut om husrannsakan meddelas. Förundersökningsledaren måste dock observera och respektera beslagsförbudsreglerna. Vid inhämtandet av bevismaterial måste även beslutsfattaren väga utredningsintresset mot barnets intresse av skydd, omvårdnad och integritet.¹⁴⁷

Enligt 27 kap. 13 § RB ska ett beslagtagande protokollföras. Det finns emellertid inga lagstadgade regler om hur ett beslut om beslag ska vara utformat. När polis eller polisiär förundersökningsledare tagit beslutet att beslagta något syns detta som en notering i förundersökningsprotokollet och dokumenteras i en elektronisk beslagsloggare. Har åklagare eller domstol fattat beslutet upprättas ett särskilt beslagsbeslut. Det finns inga regler om att besluten att *inte* använda beslag ska dokumenteras, därför finns det inget underlag för dessa beslut eller avvägningarna bakom de besluten. Beslagsbeslut utgör för övrigt, likt andra tvångsmedel, sekretessbelagt underlag i förundersökningar.¹⁴⁸

3.6 Integritetsskydd

Straffprocessuella tvångsmedel finns till för att de brottsbekämpande myndigheterna ska kunna utföra sina huvudsakliga uppgifter; utreda brott samt säkerställa lagföring och verkställighet av brottets påföljd eller annan rättsverkan. Men myndigheternas metoder begränsas i viss utsträckning med hänsyn till den enskildes rättigheter.¹⁴⁹ Tvångsmedel utgör en av samhällets mest ingripande åtgärder mot enskilda och beslag räknas som ett intrång i en persons rätt till respekt för integritet, egendom och äganderätt. Två

¹⁴⁵ Nordh, 2019, s. 91, se även 27 kap. 6 § RB och art. 6 Europakonventionen.

¹⁴⁶ Lindberg, 2018, s. 418.

¹⁴⁷ Åklagarmyndigheten, 2007, s. 26.

¹⁴⁸ Lindberg, 2018, s. 68 och 422.

¹⁴⁹ SOU 2017:100, s. 156.

motstående intressen som här blir aktuella är dels samhällets skyldighet att utreda och förebygga brott genom effektiv brottsutredning och lagföring, dels skyddet för den personliga integriteten inkluderat hänsyn till enskilda som riskerar att drabbas av tvångsmedel.¹⁵⁰

Integritetsskyddet stadgas i 2 kap. 6 § RF där varje medborgare garanteras skydd mot kroppsliga eller personliga intrång, undersökning av förtroliga försändelser samt övervakning eller kartläggning av sina personliga förhållanden. Utöver grundlagsskyddet finns även Europakonventionen som sedan 1995 gäller som lag i Sverige. Gällande beslag aktualiseras främst art. 8 Europakonventionen gällande rätten till respekt för privatlivet.¹⁵¹ Var och en har rätt till skydd för sitt privat- och familjeliv, sitt hem och sin korrespondens. Skyddet får bara inskränkas med stöd av lag och om det i ett demokratiskt samhälle är nödvändigt med hänsyn till statens säkerhet, den allmänna säkerheten, landets ekonomiska välförhållanden eller till förebyggande av oordning eller brott eller till skydd för hälsa eller moral eller för andra personers fri- och rättigheter. Även FN har ett stadgat integritetsskydd som är en del av *1966 års FN-konvention om medborgerliga och politiska rättigheter* (ICCPR). Enligt art. 17 ICCPR får ingen utsättas för godtyckligt eller olagligt ingripande i privatliv, familj, hem eller korrespondens och var och en har rätt till lagens skydd mot sådana ingripanden.

Lagstiftaren har satt upp de grundläggande ramarna för avvägningen mellan intresset av ett effektivt brottsbekämpande och integritetsintresset. Förutom de enskilda bestämmelserna i RB och Europakonventionen finns även de allmänna principerna för tvångsmedelsanvändning.¹⁵² I praktiken är det dock beslutsfattaren som får göra avvägningen och denne måste alltid göra en objektiv bedömning av om användandet av tvångsmedlet är motiverat. Den förundersökningsledare, åklagare eller domare som ska fatta beslutet ska se till att en balans bevaras mellan integritet och effektivitet. Att använda tvångsmedel kan praktiskt underlätta arbetet och ofta ställs krav från kollegor eller allmänheten att använda varje möjligt medel för att utreda brott. Tvångsmedel får men måste inte alltid användas, detta måste beslutsfattaren alltid tänka på för att inte bli ansvarig för felaktig myndighetsutövning.¹⁵³

¹⁵⁰ Lindberg, 2018, s. 14.

¹⁵¹ Utöver art. 8 Europakonventionen kan i viss mån även art. 6 och art. 1 i första tilläggsprotokollet anses bli aktuella, angående rätten till en rättvis rättegång resp. rätten till respekt för sin egendom.

¹⁵² Se de allmänna principerna i avsnitt 3.4, s. 36 ff.

¹⁵³ Lindberg, 2018, s. 17. En tjänsteman som avsiktligt eller av oaktsamhet använder tvångsmedel felaktigt utför en felaktig myndighetsutövning som kan leda till att staten blir skadeståndsskyldig, antingen enligt SkL eller enligt Europakonventionen i det fall denna överträtts.

3.7 Beslag av skriftlig handling och elektroniskt material

Enligt 27 kap. 1 § andra stycket RB gäller reglerna om beslag av föremål även skriftlig handling, så länge det inte finns andra avvikande föreskrifter. Begreppet *skriftlig handling* definieras inte i RB eller i lagens förarbeten. Motiven förklarar att syftet med bestämmelsen som inkluderar skriftlig handling är att markera att handlingar inte bara ska tas i beslag för att synas eller besiktigas, utan även då själva innehållet kan vara av betydelse och kan utgöra bevisning i sig.¹⁵⁴

Vid RB:s tillkomst 1942 var endast papper med skrift aktuellt men i dagens samhälle förekommer allt oftare information i modernare teknisk form. Reglerna i RB har dock inte anpassats till den tekniska utvecklingen. Enligt Lindgrens doktrin får man istället titta på annan lagstiftning. I 2 kap. 3 § tryckfrihetsförordningen (TF) stadgas att *handlingar* inte bara innefattar skriftliga sådana utan även upptagningar som kan läsas, avlyssnas eller uppfattas med tekniskt hjälpmedel på annat sätt. Tolkningen av begreppet handling har på så vis kommit att omfatta även elektroniska handlingar. Det råder dock viss osäkerhet kring hur långt dagens reglering egentligen sträcker sig. Det är t.ex. skillnad på elektronisk information som finns sparad på en enhet, som en dator eller mobiltelefon, och samma information ofixerad, exempelvis som datorfiler eller uppgifter lagrade i IT-tjänster med molnfunktion.¹⁵⁵ Det finns idag inget egentligt lagstöd för att beslag av elektroniskt lagrad information kan ske utan att man samtidigt beslagtar en fysisk informationsbärare.¹⁵⁶ Denna osäkerhet kring vad lagstiftningen faktiskt omfattar och ger stöd för innebär även frågetecken kring beslagsförbudets tillämpning, eftersom denna berör just skriftliga handlingar.

I ett fall från 2015 tog HD ställning i frågan och klargjorde åtminstone hur reglerna om *beslagsförbud* ska tolkas i en modern kontext. I NJA 2015 s. 631 fastslog domstolen att beslagsförbudet i 27 kap. 2 § RB även omfattar annan information än skrift och andra bärare av information än papper.¹⁵⁷ Paragrafen ska tillämpas analogt på information i elektronisk form och informationsbärare med elektroniskt innehåll. HD konstaterade att inget hindrar en sådan analogisk tillämpning eftersom detta leder till ett utvidgat skydd för den enskilde.¹⁵⁸ Samma analogi kan dock inte göras motsatsvis för att låta myndigheter beslagta elektroniskt lagrad information som inte sparats i fysisk form på en enhet. En sådan tillämpning skulle inskränka den enskildes integritets- och rättsskydd och utgöra en extensiv tolkning av

¹⁵⁴ Bring, Diesen och Andersson, 2019, s. 406.

¹⁵⁵ Lindberg, 2018, s. 406 f.

¹⁵⁶ SOU 2017:100, s. 178.

¹⁵⁷ NJA 2015 s. 631, p. 40.

¹⁵⁸ Ibid, p. 22.

beslagsreglerna, vilket går emot legalitetsprincipen.¹⁵⁹ I avgörandet betonade domstolen att lagregleringen när det gäller tvångsmedelsanvändning i det s.k. virtuella rummet är otidsenlig och att det är angeläget att lagstiftaren gör något åt detta problem.¹⁶⁰ En uppdatering och ett förtydligande av lagtexten kring beslag är under utredning i dagsläget och kommer delvis redogöras för längre fram i studien.

3.8 Förbudet mot beslag av skriftlig handling mellan närstående

Så länge förutsättningarna i 27 kap. 1 § RB är uppfyllda kan i princip vilket föremål som helst tas i beslag, dock finns det några beslagsförbud mot skriftliga handlingar i 27 kap. 2–3 §§. Dels handlar det om beslagsförbud som ska skydda vad som anförtrotts vissa yrkeskategorier, såsom t.ex. advokater, läkare, psykologer och liknande som är undantagna vittnesplikt.¹⁶¹ Dels finns det vissa begränsningar gällande beslag av brev, telegram eller annan försändelse som finns hos ett post- eller telebefordringsföretag. Utöver dessa finns en bestämmelse i 27 kap. 2 § andra stycket som utgör ett beslagsförbud som skyddar meddelanden mellan närstående.

Som tidigare nämnts finns ingen klar definition i rättskällorna angående vad som är att se som skriftliga meddelanden. Med hjälp av semantisk tolkning måste det ändå röra sig om någon sorts skrift som är ämnad att skickas till någon annan; alltså inga anteckningar för eget bruk utan meddelanden i form av brev, sms, mejl eller annat skriftligt sätt att kommunicera på.¹⁶²

Beslagsförbudet för meddelanden mellan närstående är kopplat till att anhöriga är undantagna från vittnesplikten enligt 36 kap. 3 § RB. Av samma paragraf framgår vilka som är att räkna som närstående. Det handlar om bl.a. makar, tidigare makar, sambor, tidigare sambor, syskon, föräldrar och barn. Närstående som inte inkluderas i denna paragraf är moster, morbror, faster, farbror eller kusin.¹⁶³ Utredande myndigheter får inte beslagta skriftliga meddelanden mellan den misstänkte och någon till hen närstående eller mellan sådana närstående anhöriga. På så sätt behöver den misstänkte varken vara avsändare eller mottagare av meddelandet ifråga. Beslagsförbudet gäller även i de fall den närstående själv är den som är skäligen misstänkt för brott.¹⁶⁴ I Åklagarmyndighetens Beslagshandbok ges exempel på vilka situationer som berörs. Skulle en make skicka hot via meddelande till sin maka skyddas detta meddelande av

¹⁵⁹ SOU 2017:100, s. 177 f.

¹⁶⁰ NJA 2015 s. 631, p. 43.

¹⁶¹ Bring, Diesen och Andersson, 2019, s. 408.

¹⁶² Hjertstedt, 2011, s. 231.

¹⁶³ Westerlund, 2018, s. 120.

¹⁶⁴ Lindberg, 2018, s. 414.

beslagsförbudsreglerna. Av samma regler skyddas även alla möjliga skriftliga handlingar såsom brev, sms eller mejl som sänts mellan ett par makar och som påträffas vid en husrannsakan hos makarnas son, eftersom även denne räknas som närstående.¹⁶⁵

Av förarbetena till regeln om beslagsförbud framgår att syftet med bestämmelsen är att skydda förtrolighet mellan anhöriga av humanitära skäl samt med hänsyn till rätten till ett privatliv.¹⁶⁶ Har ett meddelande nått tredje man, alltså någon utanför anhörigkretsen, har således förtroligheten brutits och meddelandet kan tas i beslag.¹⁶⁷ Av liknande anledningar kan även brev, sms eller liknande som innehåller hot eller annan bevisning om brott som sänts från den misstänkte till en närstående överlämnas av den misstänkte eller närstående själv. Vill målsägande att brev eller mobiltelefon ska säkras som bevisning (vilket får antas vara ett mer sannolikt scenario än att den misstänkte själv bidrar till utredningen) kan denne frivilligt överlämna material till polisen och detta kan då åberopas som bevisning. När målsäganden överlämnar skriftligt meddelande avstår personen från det skydd för förtrolighet som beslagsförbudet innebär. Därför kan polis eller åklagare bortse från förbudet och ta föremålet i beslag.¹⁶⁸ Målsäganden ska informeras om skyddet för meddelanden mellan närstående. Polisen bör notera i ett PM i det fall sådan information lämnas och att målsäganden frivilligt avstår från skyddet.¹⁶⁹ I de fall målsäganden är ett barn ska det beaktas om det uppnått tillräcklig mognad, om inte ska uppgifter av intresse överlämnas av barnets företrädare som får ta ställning till samtycket.¹⁷⁰

Ibland kan det vara svårt för förundersökningsansvarig att veta om en handling är av sådan art att den omfattas av beslagsförbudet. Det anses därför vara tillåtet att genomföra t.ex. en husrannsakan för att undersöka handlingen ifråga i ett försök att avgöra detta. Uppdagats det att handlingen omfattas av förbudet får denna inte tas i beslag och får alltså inte fungera som bevis i den fortsatta utredningen eller i en eventuell rättegång.¹⁷¹ Det finns inget reglerat om vad som i praktiken händer med handlingar som tagits i beslag trots att detta var förbjudet enligt beslagsförbudet, alltså finns inga krav på att sådana handlingar återställs eller förstörs.¹⁷²

Även om beslagsförbudet utgör huvudregeln finns det undantag, förbudet gäller nämligen inte vid förundersökningar om de allvarligaste brotten. I bestämmelsen undantas dels vissa samhällsfarliga brott som räknas upp i paragrafen, dels brott som det föreskrivs ett minimistraff om fängelse i två

¹⁶⁵ Åklagarmyndigheten och Ekobrottsmyndigheten, maj 2015, s. 10, se även Lindberg, Lexino 2019-09-01, kommentar till 27 kap. 2 § RB, punkt 2.4.

¹⁶⁶ Prop. 1942:5, s. 209.

¹⁶⁷ Bring, Diesen och Andersson, 2019, s. 408 samt SOU 2017:100 s. 462.

¹⁶⁸ Åklagarmyndigheten och Ekobrottsmyndigheten, maj 2015, s. 11.

¹⁶⁹ Åklagarmyndigheten, juli 2017, s. 12.

¹⁷⁰ Åklagarmyndigheten, februari 2019, s. 39.

¹⁷¹ Bring, Diesen och Andersson, 2019, s. 409.

¹⁷² Lindberg, 2018, s. 408.

år. Utredds sådana allvarligare brott får även skriftliga handlingar mellan närstående tas i beslag. De beslagsgrundande brott som räknas upp i paragrafen är bl.a. spioneri och terroristbrott, det handlar huvudsakligen om brott som utreds av Säpo. Vissa av dessa brott har redan en straffskala på två års fängelse eller mer vilket gör att beslagsförbudet inte blir tillämpligt men lagstiftaren har valt att förtydliga för att även osjälvständiga brottsformer ska omfattas.¹⁷³

Enligt dagens reglering får beslag av meddelanden mellan närstående göras vid förundersökning av de allvarligaste brotten som t.ex. mord, människorov, våldtäkt, våldtäkt mot barn och grovt narkotikabrott. Det finns emellertid en mängd brott som inte har minst två års fängelse i straffskalan men som ändå får anses vara av den allvarligare sorten. Beslag i närståendefallet får t.ex. inte göras i förundersökning av t.ex. grov misshandel, sexuellt utnyttjande av barn eller grov fridskränkning. Detta innebär således att flera brott som sker i nära relationer och mellan närstående inte omfattas av undantaget till förbudet. Beslagsförbudet gäller även när själva lämnandet av meddelandet är brottsligt, t.ex. när ett olaga hot framförs i sms eller ett kontaktförbud överträds.¹⁷⁴ Det blir här i praktiken upp till målsäganden att avgöra om hen vill lämna in relevanta meddelanden till utredande myndigheter. Denna ansvarsfördelning kan ifrågasättas, i synnerhet med tanke på den kunskap som presenterats i föregående avsnitt om barnets förutsättningar att vilja anmäla, vilja delta och kunna kommunicera i en rättsprocess.

3.9 Verkställighet av beslagsbeslut

Verkställigheten av beslag består oftast i att det beslagtagna föremålet omhändertas rent fysiskt. När beslag beslutas av polis, åklagare eller förundersökningsledare sker ofta beslut och verkställighet samtidigt. Beslut av rätten anses vara omedelbart verkställt, dock får åklagare eller annan ansvarig rent fysiskt ta hand om föremålet. I de fall en elektronisk informationsbärare, t.ex. en dator eller mobiltelefon, har tagits i beslag kan utredaren bli tvungen att sälla bort information med hänsyn till beslagsförbudet. I dessa situationer rekommenderas det att ägaren får vara med när informationen tas fram så att denne kan hjälpa till att sälla.¹⁷⁵ I den senaste beslagsutredningen, som kommer redogöras för nedan, framhävs bristen på särskilda regler i lag om hur genomsökning av modern teknik ska gå till samt hur skyddad information ska hanteras. Utredningen föreslår ett lagstadgande av en närvarorätt vid genomsökningar i vissa fall.¹⁷⁶

¹⁷³ Lindberg, 2018, s. 414.

¹⁷⁴ SOU 2017:100, s. 455 f.

¹⁷⁵ Lindberg, 2018, s. 425 f.

¹⁷⁶ SOU 2017:100, s. 494 ff.

Skulle information som omfattas av beslagsförbud påträffas får denna inte användas; de får inte kopieras, skrivas ut eller ingå i förundersökningsprotokollet. Har t.ex. sms mellan närstående skrivits ut ska åklagaren instruera om att den misstänkte inte får höras mot de uppgifter som kan framkomma ur dessa. Det bör upprättas en notering i förundersökningsprotokollet om att vissa handlingar inte upptas eftersom meddelanden mellan närstående påträffats.¹⁷⁷

I granskandet av beslagtagna elektroniska informationsbärare får utredare bara undersöka den epost, sms, samtalslogg och dokument som finns lagrade i själva datorn, telefonen, SIM-kortet eller liknande. Det är inte tillåtet att ta del av pågående kommunikation, för denna typ av övervakning krävs beslut om användande av hemliga tvångsmedel. Det är därför viktigt att utredaren säkrar informationen snabbt alternativt stänger av uppkopplingen till telefonnät eller internet för att undvika att informationsinnehållet ändras.¹⁷⁸

¹⁷⁷ Åklagarmyndigheten och Ekobrottsmyndigheten, maj 2015, s. 36.

¹⁷⁸ Lindberg, 2018, s. 429 ff.

4 Ett avskaffande av beslagsförbudet i närståendefallet

4.1 Tidigare lagändringsförslag

Sedan RB:s första utformande har beslagsförbudet endast genomgått ett fåtal ändringar i sak. Det som hänt, i stort, är att undantagen från förbudet för utredning om vissa samhällsfarliga brott flyttats över från att tidigare ha stadgats i en annan lag samt att man i viss mån tillfört ett brott i uppräkningsdelen av de brott som omfattas av undantaget. Bortsett från detta är regeln oförändrad sedan RB:s införande.¹⁷⁹ I SOU 1995:47 föreslog Polisrättsutredningen omfattande lagändringar kring beslag men detta gick aldrig vidare till lagstiftning.

Frågan om beslagsförbud i närståendefallet har övervägts relativt nyligen i SOU 2014:49, då av den Nationella samordnaren mot våld i nära relationer. I den utredningen föreslogs att undantag från beslagsförbudet ska få ske vid utredningar om de frihets-, vålds-, sexual- och skadegörelsebrott¹⁸⁰ som drabbat en närstående eller tidigare närstående person. Lösningen var alltså mer begränsad än det nuvarande förslaget i och med att undantag bara skulle få göras för att utreda brott inom nära relationer. Utredningen påpekade att beslag kan fungera som viktiga bevismedel vid förundersökningar om brott i nära relationer. Olaga hot, ofredande och överträdelse av kontaktförbud utgör brott som kan begås både muntligen och skriftligen. Ibland kan skriftlig bevisning t.o.m. ha ett högre bevisvärde än exempelvis en utsaga i ett vittnes- eller målsägandeförhör. Det är därför av största vikt att säkra skriftliga meddelanden som bevis. Dagens reglering innebär att beslagets konsekvenser drabbar brottsoffret, som ofta är en kvinna med svaga ekonomiska resurser, detta enligt vad flera kvinnojourer uppmärksammat.¹⁸¹

Av det fåtal remissinstanser som uttalade sig om beslagsförbudet i denna utredning var de flesta kritiska. De olägenheter i brottsutredning som förslaget redovisade kunde inte anses motivera en så pass avsevärd inskränkning i skyddet för förtroligheten mellan närstående samt rätten till skydd för den enskildes privatliv.¹⁸² Förslaget har inte lett till lagstiftning. Lagstiftarens ställningstagande kan förklaras utifrån en diskurs om våld i den privata sfären i termer av ickeproblem. Offentliga insatser har länge fokuserat på våld som utgör en övergripande samhällsfara och mindre på våldet som en form av individuell kränkning. Även om dagens straffrättsliga lagstiftning tar sikte också på övergrepp inom hemmet kvarstår ett

¹⁷⁹ SOU 2017:100, s. 462.

¹⁸⁰ Bl. a. 3, 4, 6 och 12 kap. BrB.

¹⁸¹ SOU 2014:49, s 298 ff.

¹⁸² SOU 2017:100, s. 463.

samhälleligt normsystem som riskerar att förminska och normalisera våld inom hemmet samt att angripa denna typ av brott med viss försiktighet, jämfört med hur våld i det offentliga hanteras.¹⁸³

4.2 Det aktuella lagändringsförslaget

Beslagsutredningen föreslår i betänkandet *SOU 2017:100* omfattande ändringar i 27 kap. RB, framför allt gällande beslag (men även husrannsakan). Utredningen förordar att beslagsreglerna ska moderniseras, i synnerhet med tanke på hur gällande regler i RB inte uppdaterats i förhållande till modern teknik. Föreslagna ändringar berör kopiering som ett nytt slags tvångsmedel som alternativ till beslag och ett borttagande av beslagsförbudet av meddelanden mellan närstående.¹⁸⁴ Tanken med kopiering är att försöka lösa problemet med att beslagsförfarandet idag inte är anpassat för elektroniska uppgifter. Genom att kopiera elektroniska uppgifter gör man immateriell information fysisk och beslag av dessa kan verkställas.¹⁸⁵ Beslagsförbudet i 27 kap. 2 § andra stycket föreslås utvidgas på så sätt att det uttryckligen ska omfatta elektroniska informationsbärare och elektroniskt lagrad information. Samtidigt innebär även förslaget en inskränkning eftersom beslagsförbudet till viss del föreslås upphävas.¹⁸⁶ Det är det senare, förslaget att slopa förbudet mot beslag av meddelanden mellan närstående, som denna studie berör.

Enligt utredningen kan det ifrågasättas huruvida beslagsförbudsregeln har en ändamålsenlig utformning eller om den egentligen skyddar mer än vad som bedöms berättigat för att värna om närståendes förtrolighet. Det som hamnar i centrum för utvärderingen är frågan om hur man ska balansera intresset att värna om denna förtrolighet med brottsutredningsintresset.¹⁸⁷

I samband med att RB infördes utvärderades lagen av bl.a. Lagrådet. Rådet yttrade sig då angående beslagsförbudet i närståendefallet och menade att regelns sätt att tillgodose humanitära värden inte borde innebära någon fara för straffrättskipningens effektivitet.¹⁸⁸ Beslagsutredningen ifrågasätter om detta uttalande fortfarande är relevant i en nutida kontext av utökat användande av beslag samt IT som en del av människors vardag. Vid införandet av beslagsförbudsregeln förekom meddelandena ifråga enbart i brevform och det var troligen inte särskilt vanligt att närstående kommunicerade i skrift angående brottsliga gärningar eller för att begå brott. Samtidigt har även synen på brott i nära relation förändrats genom åren. Beslagsförbudet kom till i ett samhälle som såg på brott inom familjen som

¹⁸³ Se Wendt Höjer, 2002, särskilt s. 55 ff.

¹⁸⁴ *SOU 2017:100*, s. 229 ff.

¹⁸⁵ *Ibid*, s. 178.

¹⁸⁶ Lindberg, 2018, s. 408.

¹⁸⁷ *SOU 2017:100*, s. 467 f.

¹⁸⁸ Prop. 1942:5, s. 209 samt NJA II 1943, s. 360.

privata angelägenheter som varken polisiära eller sociala myndigheter skulle blanda sig i. Synen på våld och hot mot kvinnor och barn har också förändrats kraftigt.¹⁸⁹ Med tanke på denna utveckling utmanar idag det brottsbekämpande intresset äldre värderingar om förtrolighet familjer emellan på ett annat sätt. Idag är brott mot närstående ett prioriterat område och det framstår då som anmärkningsvärt att ett meddelande innehållande brott eller bevisning om brott kan beslagtas hos den misstänkte om det skickats till någon utomstående men inte till någon inom närståendekretsen.¹⁹⁰ Samtidigt påpekade Lagrådet att inget hindrar att undantag från beslagsförbudet görs i fråga om utredning av grövre brott.¹⁹¹ Rådet förtydligade alltså redan vid RB:s införande att undantag till integritetsskyddet får göras i brottsbekämpande syfte om intrånget är proportionerligt.

De brottsutredande myndigheterna, som t.ex. Polismyndigheten och Åklagarmyndigheten, har uppgett att det är svårt att ge något konkret svar på hur många förundersökningar som försvåras eller får läggas ned på grund av att bevisning omfattas av beslagsförbudet i närståendefallet.¹⁹² Det förefaller dock vara vanligt förekommande, framför allt i utredningar om brott i nära relation. Hot, trakasserier och överträdelser av kontaktförbud sker idag främst i skrift genom sms, chattfunktioner eller sociala medier vilket gör att sådana meddelanden nästan alltid är av intresse som bevisning.¹⁹³ Dessa brott kan i sin tur utgöra en del av allvarigare brottslighet, såsom grova fridskränkingsbrott, och meddelandena kan även få betydelse för utredningar om andra slags brott än de som begås i och med själva kommunikationen.¹⁹⁴

Utredningen anser att beslagsförbudet mellan närstående innebär en påtaglig inskränkning i brottsbekämpningen som kan resultera i att utredningar försvåras, fördröjs och i värsta fall läggs ner. Vid brott i nära relationer kan utredande myndigheter få tag i de skyddade meddelandena genom att målsäganden frivilligt överlämnar dessa. Det framstår dock som principiellt olämpligt att bördan att få fram bevismaterial eller lämna ifrån sig informationsbärare som t.ex. sin mobiltelefon eller dator läggs på brottsoffret. Säkrandet av bevisning är något som myndigheterna ska utföra och ett medel som borde drabba den misstänkte snarare än målsäganden. Dessutom kan det förekomma fall där meddelandet inte längre finns kvar hos målsäganden, men finns hos den misstänkte eller annan närstående. Det kan även finnas situationer där målsäganden inte vågar lämna över

¹⁸⁹ SOU 2017:100, s. 468 ff.

¹⁹⁰ Ibid, s. 472.

¹⁹¹ NJA II 1943, s. 360.

¹⁹² SOU 2017:100, s. 472.

¹⁹³ Ibid, s. 472.

¹⁹⁴ Ibid, s. 470.

meddelanden eller bidra till utredningen med tanke på eventuella repressalier från den misstänkte.¹⁹⁵

Till skälen som talar för ett slopande av beslagsförbudet i närståendefallet tillför även utredningen att regelsystemet kring beslag redan garanteras av behovs- och proportionalitetsprinciperna. Att just kommunikation mellan närstående ska skyddas ytterligare är inte att se som rimligt. Mindre allvarliga brott kommer inte att drabbas av exempelvis beslag av en mobiltelefon eftersom dessa brott inte motiverar till större ingrepp i den privata sfären. Möjligheten att ta del av ytterligare bevismaterial är inte enbart av vikt för brottsoffrets intresse av upprättelse, beslag kan även i vissa fall vara till fördel för den misstänkte. Beslag av samtlig bevisning gör att saken utreds fullständigt och meddelanden kan innehålla uppgifter som talar för att den misstänkte är oskyldig. Utöver detta skulle dessutom Sverige i och med ett borttagande ansluta sig till ett liknande regelverk som sina nordiska grannländer.¹⁹⁶

Ändringarna i Beslagsutredningens betänkande var först förordad att träda i kraft den 1 juli 2019, så har dock inte skett. För närvarande ligger Beslagutredningens förslag och inkomna remissynpunkter fortfarande under beredning hos Regeringskansliet. Det återstår fortfarande för regeringen att ta ställning till hur förslagen ska hanteras samt besluta om man ska lägga fram ett förslag till riksdagen och vad man i så fall ska föreslå. Regeringskansliet räknar inte med att få in fler remissyttranden.¹⁹⁷

4.3 Remissvar

Eftersom utredningen i fråga berör fler områden kring beslag än enbart beslagsförbudet, har remissinstanserna haft flera olika förslag att se över och ta ställning till. Huvudsyftet med utredningen har ändå varit att se över RB:s regler om beslag för att möjliggöra effektiva och rättssäkra brottsutredningar i dagens IT-miljö. Dessvärre har flera remissinstanser enbart valt att kommentera lagändringsförslagen angående denna modernisering och avskaffandet av beslagsförbudet har lämnats utan avseende. Det finns dock vissa instanser som uppmärksammat denna del och dessa synpunkter kommer redogöras för i det följande. Jag har alltså baserat mitt urval av remissyttranden på vilka yttranden som lämnat synpunkter på förändringen av beslagsförbudet, analyserat samtliga dessa nedan och exkluderat de yttranden som inte valt att kommentera beslagsförbudet. De flesta remissinstanser som yttrat sig i frågan har ställt sig positiva till utredningens övriga aspekter men gällande ett avskaffande av beslagsförbudet i närståendefallet har responsen varit mer varierad.

¹⁹⁵ SOU 2017:100, s. 471 f.

¹⁹⁶ Ibid, s. 473 ff.

¹⁹⁷ Enligt besked från rättssakkunnig vid Justitiedepartementet, mailkontakt 2020-02-26.

Hovrätten för Västra Sverige tillstyrker utredningens förslag att avskaffa beslagsförbudet. Finns misstankar om allvarigare brottslighet kan inte ett beslagsförbud anses vara befogat, rör det sig däremot om mindre allvarlig brottslighet kan det ifrågasättas om ett avskaffande kan motiveras. Integritetsintresset förbudet skyddar väger tungt och frågan om beslagsförbudet i närståendefallet bör avskaffas helt bör utredas ytterligare.¹⁹⁸ Även *Uppsala universitet* instämmer med denna slutsats. Ett partiellt avskaffande för att utreda allvarigare brott är berättigat ur en proportionalitetssynpunkt. Dock poängterar universitetet behovet av att utreda polismyndighetens hantering av överskottsinformation, alltså uppgifter om annat brott än det som låg till grund för beslutet, som kan framkomma vid beslag av närståendes meddelanden.¹⁹⁹

Hovrätten över Skåne och Blekinge avstyrker förslaget om att avskaffa beslagsförbudet i närståendefallet. Utredningen motiverar avskaffandet delvis med att dagens kommunikation genom meddelanden digitaliserats och att detta skapar spår som brottsutredande myndigheter har intresse att ta del av. Enligt domstolen skiljer sig inte detta tillstånd särskilt mycket från 1940-talet, förutom att intresset då riktades mot fysiska brev. Dessutom, menar domstolen, finns möjligheten när det gäller brott i nära relationer att målsäganden lämnar ut meddelandet. Att detta innebär en olägenhet för brottsoffret väger inte tungt nog för att motivera ett utökat integritetsintrång.²⁰⁰

Svea hovrätt instämmer med utredningens huvudsakliga uppfattning; att det är vanligt att bevisning om brott finns i kommunikation mellan närstående och att det är orimligt att man enligt dagens reglering inte kan ta meddelanden i beslag. Det ligger i brottsoffrets och allmänhetens intresse att en lagändring sker. Dock ställer sig domstolen skeptisk till ett fullständigt avskaffande eftersom integritetsintrånget inte kan anses vara lika motiverat vid utredning av lindrigare brott. De föreslår att beslagsförbudet avskaffas avseende häktningsgrundande brott men att den enskildes integritet får fortsatt skydd vid mindre allvarliga brott.²⁰¹

Justitieombudsmannen (JO) instämmer med att skyddet för skriftliga handlingar mellan närstående idag innebär alltför långtgående inskränkningar i brottsbekämpningen. Dock anser inte JO att det är nödvändigt att helt avskaffa förbudet. Utredningen kan inte anses redovisa något underlag som visar att det är vanligt förekommande att man skickar exempelvis videoupptagningar av egen brottslighet till sina närstående och att det framstår som osannolikt att detta förekommer mellan barn och

¹⁹⁸ Hovrätten för Västra Sverige, remissyttrande över SOU 2017:100, 2018-04-18, s. 2.

¹⁹⁹ Uppsala universitet, remissyttrande över SOU 2017:100, 2018-04-12, s. 2.

²⁰⁰ Hovrätten över Skåne och Blekinge, remissyttrande över SOU 2017:100, 2018-04-20, s. 4 f.

²⁰¹ Svea hovrätt, remissyttrande över SOU 2017:100, 2018-04-10, s. 3.

föräldrar.²⁰² Även i remissen från *Lunds universitet* påpekas bristen på forskningsresultat som bekräftar en problembild och motiverar ett avskaffande. Universitetet påkallar också en fördjupad utredning kring alternativa medel till beslag samt kring hur pass omfattande ett avskaffande av förbudet bör vara.²⁰³

Datainspektionen anser i sitt yttrande att utredningens analyser av integritetsriskerna behöver fördjupas och att en mer ingående och omfattande analys krävs för det fortsatta lagstiftningsarbetet. Myndigheten framhäver att det krävs starka skäl för ett avskaffande av beslagsförbudet och att de skäl utredningen presenterar inte är tillräckliga eller analyserade nog.²⁰⁴ *Justitiekanslern* påpekar samma sak och anser att man även borde göra en bättre analys av de överväganden som gjorts i den föregående utredningen som berörde beslagsförbudet (SOU 2014:49).²⁰⁵

Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden instämmer med att förbudet som det ser ut i nuläget har betydande nackdelar och att det bör ändras, framför allt för att man ska kunna ta meddelanden i beslag vid brott som begås mot närstående. Dock anser de att övergången från en restriktiv bestämmelse till inga begränsningar alls är en oerhört omfattande ändring med tanke på det integritetsskydd man inskränker. Nämnden föreslår istället att undantaget till beslagsförbudet utvidgas till brott med häktningsgrund, alltså att det ska vara tillåtet att beslagta meddelanden mellan närstående om brottet man utreder har minst ett års fängelse i straffskalan.²⁰⁶

Advokatsamfundet påpekar bristen på en tillräckligt genomgripande analys av intresseavvägningen mellan de olika motstående värdena och anser att ett totalt avskaffande av förbudet är alltför långtgående. Efter ett utvidgat utredningsmaterial kan möjligtvis en partiell begränsning vara motiverad, t.ex. i fråga om våld i nära relation.²⁰⁷

Åklagarmyndigheten skriver i sin remiss att de delar utredningens bedömningar och tillstyrker förslagen om ändringar angående beslagsförbud.²⁰⁸ De lämnar dock inga ytterligare synpunkter angående just borttagandet av beslagsförbudet mellan närstående, vilket kan tyckas synd eftersom åklagare spelar en stor roll som beslutsfattare av beslag i praktiken.

Brottsförebyggande rådet (Brå) anser att lagförslagen verkar välavvägda och genomtänkta men kan inte göra någon bedömning angående om rätt

²⁰² JO, remissyttrande över SOU 2017:100, 2018-04-20, s. 4.

²⁰³ Lunds universitet, remissyttrande över SOU 2017:100, 2018-06-18, s. 4.

²⁰⁴ Datainspektionen, remissyttrande över SOU 2017:100, 2018-05-04, s. 6.

²⁰⁵ JK, remissyttrande över SOU 2017:100, 2018-04-19, s. 2.

²⁰⁶ Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden, remissyttrande över SOU 2017:100, 2018-05-03, s. 3.

²⁰⁷ Sveriges advokatsamfund, remissyttrande över SOU 2017:100, 2018-04-20, s. 9.

²⁰⁸ Åklagarmyndigheten, remissyttrande över SOU 2017:100, 2018-04-20, s. 5.

balans uppnås mellan medborgares grundlagsskyddade integritetsskydd och behovet av en effektiv brottsbekämpning.²⁰⁹

Brottsoffermyndigheten välkomnar en lagändring som avskaffar beslagsförbudet i närståendefallet. Myndigheten menar att det både är rimligt och angeläget att man underlättar den brottsutredande verksamheten genom att i större utsträckning kunna ta del av närståendes meddelanden, detta eftersom det i just dessa meddelanden ofta finns bevis eller uppgifter nödvändiga för utredningarna.²¹⁰

Slutligen bör nämnas att synpunkter från *Lagrådet* inhämtas först om regeringen, på grundval av utredningens förslag och remissinstansernas synpunkter, skulle lägga fram ett förslag till riksdagen. Eftersom SOU:n ifråga berör grundlagsstadgade rättigheter kommer ett lagrådsyttrande med största sannolikhet hämtas in. Enligt 8 kap. 21 § första stycket tredje punkten RF ska ett lagrådsyttrande inhämtas bl. a. innan riksdagen beslutar om begränsningar av fri- och rättigheter såsom skyddet mot integritetsintrång. Skulle förslaget fortsätta utarbetas kommer förhoppningsvis Lagrådet ge sin syn på om det kan anses vara tillräckligt motiverat att avskaffa förbudet med tanke på de integritetsintressen det skyddar.

4.4 Avvägningen mellan effektivitet och integritet

Eftersom flera remissinstanser efterfrågar en djupare analys och argumentation kring avskaffandet av beslagsförbudet följer här en diskussion om den intressekonflikt som ligger till grund för frågan. Analysen är min egen utifrån vad andra studier framhäver på området.

Grundtanken med personlig integritet är att varje enskild medborgare ska ha rätt till någon slags skyddad sfär dit varken offentlig makt, medier eller andra individer har tillträde. Rätten till integritet behövs för att tillgodose bl.a. personlig självbestämmanderätt, känslomässig avkoppling, självvärdering samt en skyddad kommunikation.²¹¹ Vid ifrågasättandet av beslagsförbudet i närståendefallet aktualiseras både frågan om hur den misstänktes integritet påverkas, men även brottsoffrets då det både är barnets och den närstående till barnet vars kommunikation blir föremål för insyn.

Skulle beslag tillåtas även för skriftliga meddelanden mellan närstående inskränks samtliga närståendes rätt till förtrolig, insynsfri kommunikation. När det allmänna ingriper i vad som sker inom familjers hem begränsas den

²⁰⁹ Brå, remissyttrande över SOU 2017:100, 2018-04-25, s. 1.

²¹⁰ Brottsoffermyndigheten, remissyttrande över SOU 2017:100, 2018-04-13, s. 1.

²¹¹ Hjertstedt, 2011, s. 116 f.

personliga integriteten på flera plan. Föräldrars, och andra vuxnas, rätt att bestämma över sina barn inskränks likväl som samtliga inblandades skydd mot insyn i kommunikationen. Intresset som väger emot är barnets skyddsbehov; även om parternas integritet inskränks, däribland även barnets egna, kan detta anses vara motiverat för att skydda barnet från den närståendes övergrepp som i sig utgör integritetskränkande handlingar.²¹²

Just brott inom familjen och övergrepp mot barn utsatta av närstående är särskilt komplexa brott. Dessa brott hamnar precis vid gränsen mellan det offentliga och privata och familjen i sig har en förhållandevis färsk historia av att anses vara ett autonomt område fritt från externt ingripande. I dagens samhälle ska våld motverkas i alla former och staten ska svara för ett allsidigt skydd som när det behövs ingriper i familjesfären som utmärks av beroende och sårbarhet, framför allt för skyddslösa barn. Denna utveckling innebär dock inte att det idag finns en avsaknad av komplexitet kring brott inom familjen. Eftersom barn har svårt att själva initiera en rättsak förutsätter ett straffrättsligt ingripande mot brott mot barn att någon annan än brottsoffret anmäler. Att övergrepp mot barn sker inom ett privat område försvårar för allmänheten att anmäla brott och det råder en försiktighetskultur inför att blanda sig i den privata sfären, både i allmänhet och på en myndighetsnivå. Detta beskriver en del av den problematik som både socialtjänst och brottsutredande myndigheter har i sitt arbete med brott mot barn.²¹³

Straffrättssystemet har straffprocessuella tvångsmedel till sitt förfogande för att, när det är nödvändigt, kunna ingripa i en privat sfär där ett barn är hotat. När polis beslagtar egendom sker regelmässigt ett intrång i innehavarens rätt till integritet enligt 2 kap. 6 § RF samt art. 8 Europakonventionen. Möjligheten att nyttja beslag är avhängig en intresseavvägning mellan en effektiv straffrättskipning och väsentliga medborgerliga rättigheter, en avvägning som skett både i lagstiftning samt som utförs i rättstillämpningen. På lagstiftningens område syns avvägningen t.ex. i kravet på föremålets tillgänglighet och ett beviskrav på ”skäligen kan antas”. En avvägning har också skett med hänsyn till integritetsintresset genom beslagsförbuden. I själva rättstillämpningen sker avvägningen genom den behovs- och proportionalitetsprövning som ska göras inför varje beslut om beslag. Gällande beslagsförbuden finns dock inget större utrymme för beslutsfattarens intresseavvägning – omfattas egendom av ett beslagsförbud får det inte beslagtas.²¹⁴

Hur man ska prioritera mellan de motstående intressen som blir gällande i beslagsfrågor är något som avgörs på lagstiftande nivå. Dock kan en intresseavvägning som inskränker grundläggande medborgerliga rättigheter alltför långtgående ifrågasättas på ett normkontrollerande plan; dvs. av

²¹² Warnling-Nerep och Rohdin, 2014, s. 430 f.

²¹³ Gröning, NTfK 2013, s. 372 f.

²¹⁴ Hjertstedt, 2011, s. 195 ff.

exempelvis nationell domstol eller Europadomstolen. Dagens gällande avvägning i reglerna om beslag kan tyckas prioritera det brottsutredande intresset eftersom undantagen till handlingar som får tas i beslag är få och specifika. Samtidigt har det i doktrin och praxis tydliggjorts att bestämmelserna om straffprocessuella tvångsmedel ska tolkas restriktivt med hänsyn till den som drabbas, en faktor som pekar på ett prioriterande av integritetsskyddet.²¹⁵

Staten har krav på sig att både ingripa till skydd för barn såväl som att värna om skyddet för den personliga integriteten. Ett barn behöver skydd även från de närmaste vuxna i dess omgivning eftersom övergrepp sker även från vårdnadshavare och andra närstående. Kränkningar inom hemmets väggar kan dessutom ses som särskilt allvarliga eftersom förövaren ofta är någon med ansvar för att ge barnet skydd och trygghet. Enligt Warnling-Nerep och Rohdin måste man inom barnrätten begrunda hur olika ingripanden på socialrättslig och straffrättslig grund påverkar barn. Lagstiftning och andra statliga åtgärder måste utgå ifrån forskning kring barn för att åstadkomma ett samhälle där barn slipper växa upp med övergrepp eller utsättas för orättfärdiga ingripanden.²¹⁶ Enligt Gröning är kriminalisering och straffrättsligt ingripande när det gäller brott mot barn starkt motiverat av brottens allvarliga karaktär i förening med att dessa brott ofta sker i det fördolda. Straffrättsystemets aktörer bör således sträva efter att förverkliga straffrättens regler i största möjliga mån.²¹⁷

Asp har i en studie i hur straffrätten berör barn kommit fram till att detta rättsvetenskapliga område, liksom många andra, ytterst kretsar kring olika intressekonflikter. Ämnet är komplext och avvägningarna kommer i slutändan att påverka barns livsmiljö, uppväxt och kanske till och med framtid. Det är därför av vikt att olika perspektiv vägs in och studeras inför lagändringsförslag för att undvika att utvidgad kriminalisering och förstärkta straffrättsliga åtgärder fullbordas enbart som ett sätt för oss människor att uttrycka godhet. Samtidigt är barn uppenbart i behov av specifikt skydd och straffrätten måste fylla sin funktion vad gäller skydd av barn samt kritiskt granskas och utvecklas för att kunna omfatta övergrepp mot barn som idag hamnar i skymundan.²¹⁸

Diesen menar slutligen att det finns stora svårigheter i den rättsliga hanteringen av brott mot barn. Samtidigt som man ska tillvarata barnets intressen måste man ta hänsyn till både barnets rättigheter, den misstänktes rättigheter och gällande principer inom straffprocessrätten. Diesen tycker sig se ett behov av särskild hänsyn gentemot barn; kanske måste man göra

²¹⁵ Hjertstedt, 2011, s. 198.

²¹⁶ Warnling-Nerep och Rohdin, 2014, s. 437.

²¹⁷ Gröning, NTfK 2013, s. 377 f.

²¹⁸ Asp, 2014, s. 84.

annorlunda avvägningar mellan effektivitet och rättssäkerhet jämfört med hur man hanterar brott mellan vuxna individer.²¹⁹

²¹⁹ Diesen, 2001, s. 71.

5 Analys och slutsatser

Som avslutning i denna studie har vi nu nått fram till min analys. Syftet med detta avsnitt är att dels i kortare drag sammanfatta svaren till de delfrågeställningar som legat till grund för min huvudfrågeställning men också kritiskt granska och analysera resultaten. Avsnittet leder slutligen fram till slutsatsen på min huvudsakliga frågeställning.

5.1 Barnet i straffprocessen

Hur ser barnperspektivet ut inom straffrätten och vilka straffrättsliga utmaningar finns gällande barnet som brottsoffer och som en part i en straffrättslig process?

Synen på barns rättigheter och brott mot barn ser idag annorlunda ut jämfört med förra århundrandet och det har skett en relativt snabb utveckling bara de senaste decennierna. Under ett övervägande tidsspänn av det mänskliga samhällets framväxt har barn inte ansetts vara självständiga individer med egna rättigheter och övergrepp har fungerat som ett sätt att uppfostra och handskas med barn. Detta är viktigt att ha i åtanke för att undvika att framställa en förenklad bild av barnets rätt i samhället. Främjandet av barns rättigheter är en förhållandevis ny företeelse som fortfarande inte har fått fullständigt genomslag världen över.

Idag har barn tilldelats ett större människovärde och den svenska straffrätten får sägas ha påverkats av dagens barnperspektiv. Detta kan man se på den allmänna hållning i BrB som numera, delvis med hjälp av att förbudet mot barnaga infördes, även inkluderar brott mot barn. Man kan även med vissa bestämmelser se ett utökat skydd för barn, främst då sexualbrottsreglerna. Dessa regler har påverkats av ett barnperspektiv som ser barn som skyddslösa och utan förutsättningar att samtycka till sex. Även straffprocessen har till viss del anpassats för barn som faller offer för brott, det går att se i regler om barnförhör, rätten till juridiskt ombud i vissa fall samt kraven på att barnärenden ges prioritet av polis och åklagare. Till detta stadgar både grundlag och Barnkonventionen hur barns rätt måste tillvaratas, varav konventionen ställer mer långtgående krav på ett statligt skydds nät. Skydds nätet kompletteras av de socialrättsliga reglerna om anmälningsplikt, socialtjänstutredning och tvångsomhändertagning.

Det finns vissa motstridiga krav bland Barnkonventionens rättigheter. Dels finns intresset i art. 6, 19 och 34 av att skydda barnet från brott och mer specifikt död, olika typer av våld, sexuella övergrepp, utnyttjande och vanvård. Samtidigt stadgar art. 12 att barnet har rätt att bli hörd och art. 16 en rätt till ett privat- och familjeliv. Barnets privata kommunikation får inskränkas om intrånget har lagstöd. Även om rättigheter delvis talar emot

varandra tolkar jag det som att barnets integritet får inskränkas i brottsutredande syfte om det sker lagenligt och välavvägt.

Trots att barn har ett straffrättsligt skydd i den svenska rättsstaten idag återstår problem med att identifiera och utreda den brottslighet de drabbas av. Barn utsätts idag för flera typer av övergrepp av olika karaktär och kan även drabbas hårt av att bevittna våld inom familjen. Brott mot barn sker för det mesta i det dolda och förövaren är ofta någon närstående till barnet, eftersom det är dessa personer barnet spenderar sin tid med. Att en person med uppgift att skydda barnet istället utsätter det för övergrepp innebär inte enbart ett stort lidande för brottsoffret ifråga, dessutom blir det svårt för barnet att inse, acceptera och sätta ord på vad man går igenom. Barnet som brottsoffer har, som t.ex. Forsmans forskning ovan presenterat, flera incitament till att hålla tyst om övergrepp.²²⁰ Detta utgör i sig ett stort problem inom brottsbekämpningen eftersom en vuxens uppmärksammande av vad barnet utsätts för i de flesta fall har visat sig vara en förutsättning för att saken blir anmäld.

Även om brott anmäls kvarstår kommunikationsproblematiken även i förundersökningsstadiet vad gäller att få information från barnet genom förhör eller annat medverkande. Detta i kombination med en allmän brist på stödbevisning gör att barnets berättelse blir central, en utsaga som sätts emot en vuxen misstänkt. Som Diesens studier visat tar det straffrättsliga systemet föga hänsyn till barnets förutsättningar som part i straffprocessen.²²¹ Beviskraven inom brottmål är höga och de genomgående perspektiven utgår ifrån en vuxens förmågor. Detta lämnar alltså barnet underordnat sina närstående och begränsat i rättsprocessen – dessa svårigheter måste kompenseras upp straffrättsligt på bästa sätt utan att man tummar på den åtalades rättssäkerhet. Övergrepp mot barn värderas i vårt samhälle som utgångspunkt grövre och mer klandervärd än motsvarande brottslighet mot vuxna. Detta bör få fullständigt utslag i straffprocessrättsliga regler utan brottsutredande myndigheter som behöver bli alltför beroende av brottsoffer som kan kommunicera felfritt och ha en aktiv, medhjälpande roll i utredningen.

5.2 Beslagsförbudets omfattning

Vilken omfattning har beslagsförbudet mellan närstående, hur ska det hanteras av utredande myndigheter samt vilka intressen är förbudet ämnat att skydda?

Beslagsförbudet ska skydda förtroligheten mellan anhöriga samt rätten till ett privatliv. Förarbeten till RB utvecklar inte detta motiv men jag tolkar det som att syftet är att ge anhöriga ett utökat integritetsskydd och en slags

²²⁰ Se avsnitt 2.6.2, s. 27 f.

²²¹ Se avsnitt 2.7, s. 28 ff.

trygg zon för att kunna kommunicera med varandra fritt utan oro för offentlighetens insyn. I motiven nämns intresset av hänsyn till rätten till ett privatliv som ett humanitärt intresse.²²² Detta intresse kan vidkommande individer, den som drabbats av brott eller den som misstänks ha förövat brott, välja att avstå ifrån, antingen genom att skicka meddelandet vidare till tredje man eller frivilligt lämna in det till utredande myndighet. När så görs har förtroligheten brutits mellan de närstående, kontrollen över insyn av meddelanden mellan närstående ligger således hos de närstående själva.

Beslagsförbudet för skriftligt meddelande mellan närstående innebär, i barns fall, att utredande myndigheter inte får beslagta skriftliga meddelanden som skickats till ett barn av en förälder eller ett syskon men även en sambo (i den situation någon under 18 år flyttat hemifrån för att bli samboende med en partner).²²³ Förbudet gäller även när den närstående ifråga står misstänkt för brott mot barnet och meddelandet kan endast läsas av utredande myndigheter om någon av de närstående avstår från skyddet; alltså att den misstänkte eller brottsoffret själv lämnar in det.

Meddelanden kan tänkas utgöra ett brott i sig, t.ex. ett olaga hot i ett sms, eller innehålla uppgifter som bevisar att barnet utsatts för brott, t.ex. kommunikation mellan föräldrar som berör barnet, eller utgöra en del av en för barnet brottslig vardag, t.ex. i en hederskontext eller en uppväxt präglad av handlingar som tillsammans kan utgöra grov fridskränkning. Bara när en förundersökning behandlar allvarligare brottslighet får utredare bortse från förbudet och ”ta till alla medel”. Här inkluderas varken olaga hot eller grov fridskränkning utan brottet ifråga måste vara av allvarligare grad.

Vid RB:s tillkomst var förbudet främst syftat till att skydda brev mellan närstående men idag har skriftliga meddelanden utvidgats till att omfatta även elektronisk kommunikation såsom sms, mejl och meddelanden i sociala medier. Beslagsförbudet ska enligt HD tolkas i en modern kontext och omfatta nutida former av informationsutbyte. Med tanke på hur familjemedlemmar och partners i allt större utsträckning kommunicerar genom skriftliga elektroniska meddelanden har beslagsförbudet idag fått en mycket större omfattning. Att integritetsskyddet som förbudet skyddar idag får anses ha utvidgats utgör i sig ingen motsättning till legalitetsprincipen då skyddet för den enskilde enbart förstärkts.²²⁴ Samtidigt kan jag tycka att det går att ifrågasätta att beslagsförbudets omfattning per automatik har utvidgats genom åren. Det som hänt i och med att omfattningen av elektronisk kommunikation inom familjen utvecklats och utökats så pass mycket som den gjort idag är att närstående-information erhållit ett utvidgat skydd enligt äldre, i princip oförändrad, lagstiftning. Regeln i RB kan tyckas

²²² Se avsnitt 3.8, s. 43 ff.

²²³ Enligt förarbetena till sambolagen (2003:376) kan även personer mellan 15–18 år betraktas som sambor så länge de uppfyller övriga förutsättningar enligt lagens definition, se prop. 2002/03:LU19 s. 11.

²²⁴ Se avsnitt 3.7, s. 42 f.

föråldrad, tekniken och kommunikationen ser annorlunda ut idag och det gör att brottsutredande funktioner går miste om insyn i en elektronisk värld där en stor del av vårt kommunicerande utspelar sig.

Beslutsfattande myndigheter får inte läsa meddelanden de misstänker har skickats mellan närstående. Har en dator eller mobil beslagtogs, som bär på flera olika skriftliga meddelanden, kan denna behöva gallras med hjälp av ägaren. Förbudet kan därför ställa till med oreda i brottsutredningar. I många fall kan man nog utgå ifrån att den som drabbats av brottet samtycker till att utredande myndigheter får t.ex. undersöka dennes telefon och använda innehållet. Man kan också tänka sig en situation där den ena föräldern väljer att sätta barnets bästa framför närståendeskyddet och frivilligt lämnar in en konversation om brott mot barnet. Det kan ju dock även uppstå brist på samarbetsvillighet inom relations- och barnärenden. Brottsoffret kanske inte vill medverka till utredningen eller förstår vilken typ av material som kan vara av betydelse. Som misstänkt kan man åberopa beslagsförbudet som invändning till att undvika upptagning av viss information, polis eller åklagare får då pröva detta påstående och utreda vilken närstående-relation som åberopas och om denna ska beaktas. Invändningarna kan vara osakliga och utan stöd men ändå orsaka onödigt arbete för utredaren. Man kan också tänka sig utredningar som till en början verkar handla om brott med mer än två år som straffminimum som senare i utredningen visar sig vara ett mindre allvarligt brott vilket gör att beslagsförbudet aktualiseras och att delar av utredningen blir obrukbara. Beslagsförbudet kan även tänkas påverka brottsrubriceringar på så sätt att man inte kommer åt den stödbevisning som krävs för att visa på flertalet begångna brott, vilket t.ex. gör att grov fridskränkning får rubriceras som mindre allvarliga brott i brist på bevis.

5.3 Konsekvenser

Hur kan beslagsförbudet tänkas påverka utredningar av brott mot barn och barnets möjlighet till rättsligt skydd i form av brottsbekämpning och lagföring?

Analysen har redan till viss del behandlat straffrättssystemets funktion i en familjevåldskontext samt hur utredande myndigheter kan påverkas av beslagsförbudet. Nu ska särskild uppmärksamhet ges till vad förbudet kan tänkas ge för utfall för barnutredningar i praktiken.

Det går inte att bortse ifrån att beslagsförbudet omfattar merparten av de brott som barn utsätts för. Även om undantag får göras i ärenden gällande t.ex. mord och våldtäkt mot barn utgör förbudet ett hinder i utredandet av brott som olaga hot, psykisk misshandel, ofredande, sexuellt ofredande, sexuellt utnyttjande, kränkning och grov fridskränkning. Beslagsförbudet hindrar också bevisupptagning av viktig bevisning för våld mot

mödrar/kvinnor, våld som kan utgöra ett psykiskt övergrepp för barnet som vittne. Till detta kan även uppmärksammas det hedersförtryck som många barn utsätts för där övergrepp ofta utgör en stor del av vardagen. Hederskontexten är svåråtkomlig för myndigheter idag och troligen yttrar sig en del av förtrycket i den skriftliga kommunikationen mellan närstående.

Det går att komma runt beslagsförbudet genom att brottsoffret eller annan efterger skyddet genom samtycke/frivilligt överlämnande. Detta verkar vara det starkaste argumentet för att beslagsförbudet inte utgör något problem i praktiken. Med bakgrund av den presenterade forskning om problematiken kring barnet som brottsoffer som gjorts kan det dock uppfattas som osannolikt att barnet som målsägande alltid kommer bistå med det material som krävs för åtal och en fällande dom. Det framstår därtill märkligt att bördan idag läggs på målsäganden istället för på den misstänkte och att barnet belastas med att dela med sig av eller få fram information som kan utgöra eventuellt bevismaterial. Barnet kan av olika anledningar sakna stöd, och i vissa fall till och med motarbetas, av sin vårdnadshavare så att lägga ansvaret på föräldrarna blir inte heller optimalt. Förhoppningsvis lyckas många vårdnadshavare och särskilda företrädare stötta barnet i att tillvarata sin rätt, det finns dock ett utrymme för att barnet undanhåller eller utelämnar delar av viktigt bevismaterial.

I diskussionen om utredningar av övergrepp mot barn förutsätts ofta möjligheten att ha ett brottsoffer som aktivt deltar i utredningen, berättar allt som hänt och själv kan och vill lämna in det bevismaterial som inte förundersökningsledaren m.fl. själva kan inhämta. I själva verket verkar det som att barnet som målsägande på många sätt skiljer sig ifrån ”det ideala brottsoffret” och är i stort behov av olika sorters stödbevisning.²²⁵ I praktiken leder beslagsförbudet, som begränsar inhämtandet av stödbevisning, till att vissa brott inte kommer lagföras. Värt att ta upp här är intresset av brottsoffrets självbestämmanderätt. En utgångspunkt genom denna studie är att brott behöver utredas och att det ligger i barnets bästa att övergrepp mot dem uppdagas och lagförs. En del brottsoffers verklighet präglas möjligen däremot av en önskan att ingen lägger sig i, att den närstående inte lagförs och att man får hålla vissa saker inom familjen. Detta är ett intresse som behöver respekteras och vägas in i bedömningen. Samtidigt har brottsutredande myndigheter en skyldighet att utreda brott de får höra talas om och ärenden kan utredas och leda till fällande dom utan målsägandes medverkan.²²⁶ Här finns ett tydligt straffrättsligt prioriterande av att lagföra de som begår brott snarare än att lyssna på vad den brottsutsatte vill.

Det är svårt att veta vilken typ av brott eller bevis om brott som yttrar sig i skriftliga meddelanden. JO påstår i sitt remissyttrande att det verkar

²²⁵ Se avsnitt 2.7.4 samt 5.1, s. 30 resp. 57 f.

²²⁶ Se avsnitt 2.7.4, s. 30.

osannolikt att brottsligt innehåll ofta förekommer i kommunikationen barn och föräldrar emellan.²²⁷ Jag tror att man måste se saken ur ett bredare perspektiv. Remissinstansen fokuserar bara på insiderbrott, att brott planeras via kommunikation närstående emellan, och förbiser den brottslighet som kan pågå från en förövande närstående mot ett närstående brottsoffer. För att fortsätta vidga perspektivet är det inte bara relationen föräldrar-barn som blir aktuell för beslagsförbudets omfång utan även andra närstående-kombinationer. T.ex. kan beslagsförbudet omfatta meddelanden mellan syskon eller en sambo-relation. Olaga hot, sexuella ofredanden eller grov fridskränkning kan yttra sig även i en sambo-relation där den ena sambon är under 18 år och därmed barn. Här uppenbarar sig en intressant spänning om skyddsobjektet i beslagsförbudet. På ett sätt skyddas hela familjens integritet, inklusive barnets. Samtidigt skyddas många vuxna förövare och kan kommunicera hur de vill inom närståendekretsen på bekostnad av barns rätt till skydd från övergrepp.

Närståenderegeln stadgades i ett samhälle där man sällan talade öppet om brott mellan närstående eller inom familjen. I dagens rättssystem är många privata angelägenheter något som ska bli föremål för brottsutredning eller myndighets insyn. Oavsett hur man ser på hur straffrättsliga sanktioner drabbar barnet måste brott mot barn uppdagas, uppmärksammas och utredas i största möjliga mån. Om det bästa för barnet sedan är att den närstående fängslas eller om andra alternativ såsom medling eller socialrättsliga insatser är att föredra; det är en annan fråga.

5.4 Bör beslagsförbudet avskaffas?

Vad finns det för motiv i lagförslaget om att avskaffa beslagsförbudet, vilken respons har utredningen mött och vilka slutsatser kan dras i frågan utifrån min studies resultat?

Intressekonflikten som uppstår i frågan om beslagsförbudets avskaffande eller bevarande utgörs av en diskussion där brottsbekämpning och effektivitet ställs mot rättssäkerhet och integritet. Lagstiftaren har här till uppgift att hitta den rätta balansen mellan medborgares grundlagsskyddade rättigheter och behovet av en effektiv brottsbekämpning, vilket inte är helt enkelt.

En del av de motiv som nämns i lagförslaget har redan tagits upp i föregående punkt. I det stora hela menar man i betänkandet att människors sätt att kommunicera har förändrats med modern teknik och att detta har gjort att beslagsförbudet idag skyddar mer än vad som är motiverat. Även allmänna värderingar i samhället har förändrats vilket har gjort att det brottsbekämpande intresset idag väger tyngre än förtroligheten mellan

²²⁷ Se avsnitt 4.3, s. 50 ff.

familjer. Reglerna behöver uppdateras så att utredningar kan underlättas och leda till fler åtal och fällande domar, samtidigt som bördan på målsäganden lättas och säkrandet av bevisning utförs av utredande myndigheter.

Remissinstansernas kritik liknar varandra i sin kritik till Beslagsutredningens SOU och i den äldre SOU:n angående våld i nära relation – de menar att ett totalt avskaffande är för inskränkande. Instanserna menar att integritetsintresset väger tungt och att det vore bättre ur en proportionalitetsaspekt att ha kvar förbudet för lindrigare brott men inskränka det till förmån för utredning av fler brottsliga handlingar än vad undantaget till beslagsförbudet gör i nuläget.

Ett inskränkande skulle inte innebära att all skriftlig kommunikation mellan närstående hamnar under statlig insyn utan endast de skriftliga meddelanden som utgör en del av brott som motiverar ingrepp i den privata sfären. Den tilltalades rättssäkerhet står oförändrad då samma höga beviskrav finns kvar i brottmålen med en eventuell skillnad i mängden bevismaterial i barnärendena som istället blir mer likt den i ”vanliga” mål där hänsyn till beslagsförbudet inte tas.

Utöver den övergripande intressekonflikten som lagförslaget och remissinstanserna för fram har min framställning visat på en ännu mer komplex intressekollision som berör brottsoffrets självbestämmanderätt. Det är inte bara den misstänktes meddelanden som blir föremål för insyn eller dennes liv som påverkas av utredning och lagföring, utan även brottsoffrets och därtill barnets. Begreppet ”integritet” blir också annorlunda och mer komplext i en barn-kontext. Integritetsintresset tar sig andra uttryck gällande brott mot barn eftersom att barn inte har samma möjligheter att uttrycka sig och initiera en rättsak på samma vis som vuxna kan. Flera aspekter av brottsoffrets olika intressen saknas i motiven till beslagsförbudet och regeln är på sätt och vis idag begränsad i sin intresseavvägning.

Användningen av tvångsmedel är redan reglerad utifrån flertalet principer (legalitets-, behovs-, ändamåls- samt proportionalitetsprincipen) som beslutsfattaren måste ta hänsyn till. Detta innebär att den enskildes integritetsskydd redan är övervägt och inkluderat av lagstiftaren. Beslagsförbudet i närståendefallet innebär ett ytterligare skydd som jag inte finner några godtagbara skäl för att behålla i dagens samhälle, åtminstone inte i sin helhet. Idag finns både nationella och internationella krav på att skydda barn från all sorts övergrepp, detta intresse utmanar och övervinner ett gammalmodigt intresse att bevara familjens förtrolighet. Även om brottsoffrets självbestämmanderätt behöver respekteras inom olika delar av straffprocessen väger det brottsbekämpande intresset tyngre i det större perspektivet. Rätten till respekt för privatlivet kan inskränkas i brottsbekämpande syfte om det finns en rimlig balans mellan de motstående intressena. Denna balans kan uppnås av beslutsfattaren även gällande beslagtagande av skriftliga meddelanden mellan närstående.

5.5 Slutsats

Med bakgrund av min studie menar jag att beslagsförbudet i någon mån måste påverka barnet som brottsoffer. Med tanke på barnets nedsatta förmåga att uttrycka sig och tillvarata sina rättigheter blir beslagsförbudet bara ytterligare ett hinder i utredningen och lagföringen av brott. Jag är efter att ha utfört min studie av uppfattningen att man inom brottsutredning med barn som brottsoffer måste tänka annorlunda och anpassa lagstiftningen efter barns förutsättningar. Det innebär att avvägningen i den aktuella intressekonflikten blir särpräglad efter ett barnperspektiv och det utredande intresset övervinner det av integritet. Jag välkomnar därmed ett inskränkande i den del utredningar gäller brott mot barn men förstår om integritetsintresset måste prioriteras inom annan brottslighet. Kanske kan man se det som att ett vuxet brottsoffer, i och med sin mognad och myndighet, bör få behålla möjligheten att själv få avgöra om man ska bortse från beslagsförbudet för att utreda brott. Ett barn kan, bl. a. med tanke på de starka incitament som finns till att inte avslöja en närstående förövare, inte tilldelas samma självbestämmanderätt.

Hur stort genomslag utvidgade möjligheter att beslagta bevismaterial egentligen skulle få för brottsutredningar är självklart svårt att förutse. Det finns andra faktorer som påverkar resultaten i barnutredningarna. Bara det att utredande aktörer får beslagta skriftliga handlingar mellan närstående betyder inte att de faktiskt kommer göra det eller att medlet kommer leda till tillfredställande utfall. Självklart finns det även andra områden som behöver ses över för att främja att brott mot barn motarbetas.

Om beslagsförbudet i närståendefallet ska avskaffas, inskränkas eller lämnas oförändrat är slutligen upp till lagstiftaren. Det som behöver beaktas är om en sådan förändring skulle leda till tillfredställande framgångar inom brottsutredning och om detta resultat kan motivera ytterligare integritetsinskränkningar. Det hade varit intressant med forskning kopplat till lagändringsförslaget som säger något om hur polis och åklagares arbete påverkas i praktiken. Som tidigare nämnt har varken jag eller Beslagsutredningen kunnat hitta någon statistik eller underlag för några mer konkreta slutsatser. Jag uppmuntrar dock till fler empiriska studier som forskningsförslag och ser fram emot att läsa mer forskning på området om det kommer.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Kommittédirektiv

Dir. 2016:20 Moderna regler om beslag och husrannsakan

Dir. 2017:50 (Ju 2016:08) Tilläggsdirektiv till Beslagsutredningen

Utredningsbetänkanden

SOU 2000:42 Barnmisshandel – Polisens och åklagarnas handläggningstider och arbetsmetoder

SOU 2011:85 Fridskränkingsbrotten och egenmäktighet med barn

SOU 2014:49 Våld i nära relationer – en folkhälsofråga. Förslag för ett effektivare arbete

SOU 2017:100 Beslag och husrannsakan – ett regelverk för dagens behov

SOU 2019:32 Straffrättsligt skydd för barn som bevittnar brott mellan närstående samt mot uppmaning och annan psykisk påverkan att begå självmord

Propositioner

Prop. 2002/03:LU19 Ny sambolag – Lagutskottets betänkande

Prop. 2016/17:22 Effektiv bekämpning av marknadsmissbruk

Prop. 1942:5 Kungl. Maj:ts proposition nr 5 med förslag till rättegångsbalk

Prop. 2017/18:186 Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter

Lagkommentarer

Lindberg, Gunnel: Rättegångsbalk (1942:740) 27 kap. 1 §, Lexino 2019-09-01, i JUNO, besökt 2020-02-06.

Nilsson, Göran: Brottsbalk (1962:700) 3 kap. 5 §, Lexino 2019-09-01, i JUNO, besökt 2020-04-21.

Litteratur

Asp, Petter, *Barn (straff) rätt*, ur *Barnrätt – En antologi*, red: Cederborg, Ann-Christin och Warnling-Nerep, Wiweka, Norstedts Juridik, 2014, s. 68–85.

Boström, Viola och Lagerkvist, Signe, *Vetenskap, rättsvetenskap och författande av uppsatser inom juristutbildningen*, ur *Jubileumsskrift till Juridiska institutionen 40 år*, Umeå universitet, 2017, s. 27–41.

Bring, Thomas, Diesen, Christian och Andersson, Simon, *Förundersökning*, Femte upplagan, Norstedts Juridik, 2019.

Burcar, Veronika, *Mäns våld mot kvinnor i nära relationer - och barn som upplever våld: en forsknings- och kunskapsöversikt*, Polishögskolans serie i polisiärt arbete: 2008:2, Carlshamn tryck & media; Polishögskolan, 2008.

Diesen, Christian, *Att utreda sexuella övergrepp mot barn – en lägesbeskrivning ur Stockholmsperspektiv*, samt även Diesen, Christian, *Sexuella övergrepp mot barn*, ur Diesen m.fl., *Bevis 6. Sexuella övergrepp mot barn*, Norstedts Juridik, 2001.

Diesen, Christian, *Barnet i vuxnas rättssystem – en jämförande studie i nio europeiska länder om barnet i rättsprocessen vid misstanke om sexuella övergrepp. Deltagande länder: Danmark, Finland, Grekland, Island, Italien, Rumänien, Spanien, Sverige och Tyskland*, Rädda Barnen, 2003.

Diesen, Christian och Diesen, Eva F., *Övergrepp mot kvinnor och barn: den rättsliga hanteringen*, Andra upplagan, Norstedts Juridik, 2013.

Feuk, Lena, *Vem hjälper barn att få komma till tals?*, ur *Barnrätt – En antologi*, red: Cederborg, Ann-Christin och Warnling-Nerep, Wiweka, Norstedts Juridik, 2014, s. 175–185.

Forsman, Maria, *Rättsliga ingripanden vid föräldrars våld och övergrepp mot barn*, Norstedts Juridik, 2013.

Hindberg, Barbro, *Barn och ungdomar som brottsoffer*, ur Lindgren, Magnus, Pettersson, Karl-Åke och Hägglund, Bo, *Utsatta och Sårbara Brottsoffer*, Jure Förlag, 2004.

Hjertstedt, Mattias, *Tillgången till handlingar för brottsutredare: en rättsvetenskaplig studie av beslag med husrannsakan, myndigheters utlämnandeskyldighet samt editions- och exhibitionsplikt*, Iustus Förlag, 2011.

Nordh, Roberth, *Tvångsmedel – Kvarstad, häktning, beslag, husrannsakan m.m.*, Andra upplagan, ur serien *Praktisk Process IV*, Iustus Förlag, 2019.

Lindberg, Gunnel, *Straffprocessuella tvångsmedel – när och hur får de användas?*, Fjärde upplagan, Karnov Group, 2018.

Pavlovskaja, Evgenia och Åström, Karsten, *Rättsliga perspektiv på barnet som brottsoffer: delrapport 2 i utvärderingen av nationell försöksverksamhet med barnahus 2006–2007*, Sociology of Law, Lund University, 2008.

Rinder von Beckerath, Anna, *Barn, utsatthet och heder – en introduktion*, ur *Barn, utsatthet och heder*, Susanna Alakoski m.fl., red: Gunilla Silfverberg, Ersta Sköndal högskola förlag: Fritze, 2013.

Sandgren, Claes, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare: ämne, material, metod och argumentation*, Fjärde upplagan, Norstedts Juridik, 2018.

Singer, Anna, *Barnets bästa: om barns rättsliga ställning i familj och samhälle*, Sjunde upplagan, Norstedts Juridik, 2019.

Sonander, Anna, *Att arbeta med barn som brottsoffer: en rättssociologisk studie*, Lund Studies in Sociology of Law, Media-Tryck Sociologen, 2008.

Warnling-Nerep, Wiweka och Rohdin, Alexia, *Fallet E.S. – reflektioner kring barns behov av skydd för sin personliga integritet*, ur *Barnrätt – En antologi*, red: Cederborg, Ann-Christin och Warnling-Nerep, Wiweka, Norstedts Juridik, 2014, s. 421–438.

Wendt Höjer, Maria, *Rädslans Politik – Våld och sexualitet i den svenska demokratin*, Stockholms universitet, Liber AB, 2002.

Westerlund, Gösta, *Straffprocessuella tvångsmedel – En studie av rättegångsbalkens 24 till 28 kapitel och annan lagstiftning*, Sjätte upplagan, Bruuns Bokförlag, 2018.

Vetenskapliga artiklar

Gröning, Linda, *Straffrättssystemets funktion vid familjevåldsbrott mot barn: problem, utgångspunkter, perspektiv och svar*, Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab, NTfK, Årg. 100 Nr. 3, 2013.

Sandgren, Claes, *Är rättsdogmatiken dogmatisk?*, Tidsskrift for Rettsvitenskap, TfR, Vol. 118, nr 4–5, 2008, s. 648–656.

Rapporter

Barnombudsmannens rapport BR2006:02, *Det svåraste som finns – Åklagares hantering av misstänkta brott mot de yngsta barnen*.

Brottsförebyggande rådet (Brå) rapport, *Den polisanmälda barnmisshandeln – Utvecklingen fram till 2009*, Rapport 2011:16, 2011.

Brottsförebyggande rådet (Brå) rapport, *Kriminalstatistik 2019, Anmälda brott, Preliminär statistik*, Sveriges officiella statistik, 2019.

Riksförbundet för sexuell upplysning, RFSU, *Idéprogram RFSU*, Ineko AB, 2016.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset, *Våld mot barn 2016 – En nationell kartläggning*, Jernbro, Carolina och Janson, Staffan, 2016.

Handböcker

Rädda Barnen, *Detta borde alla veta om sexuella övergrepp mot barn*, Handbok, 2016.

UNICEF, *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child*, Fully Revised Third Edition, UNICEF Publications, 2007.

Åklagarmyndigheten och Ekobrottsmyndigheten, *Beslag – En handbok*, Utvecklingscentrum Malmö, maj 2015.

Åklagarmyndigheten, *Brott mot barn – Åklagarens barnhandbok*, Utvecklingscentrum Göteborg, mars 2012, uppdaterad februari 2019.

Åklagarmyndigheten, *Handläggning av ärenden rörande övergrepp mot barn – Handbok*, Utvecklingscentrum Göteborg, maj 2006, uppdaterad juli 2007.

Åklagarmyndigheten, *Handläggning av brott i nära relation – Handbok*, Utvecklingscentrum Göteborg, december 2006, uppdaterad juli 2017.

Remissyttranden

Brottsförebyggande rådet, remissyttrande över SOU 2017:100 Beslag och husrannsakan – ett regelverk för dagens behov, 2018-04-25, Dnr 0112/18.

Brottsoffermyndigheten, remissyttrande över SOU 2017:100 Beslag och husrannsakan – ett regelverk för dagens behov, 2018-04-13, Dnr 00712/2018.

Datainspektionen, remissyttrande över SOU 2017:100 Beslag och husrannsakan – ett regelverk för dagens behov, 2018-05-04, Dnr DI-2018-639.

Hovrätten för Västra Sverige, remissyttrande över SOU 2017:100 Beslag och husrannsakan – ett regelverk för dagens behov, 2018-04-18, Dnr Ju2017/09710/Å.

Hovrätten över Skåne och Blekinge, remissyttrande över SOU 2017:100 Beslag och husrannsakan – ett regelverk för dagens behov, 2018-04-20, Dnr 32-18.

Justitiekanslern, remissyttrande över SOU 2017:100 Beslag och husrannsakan – ett regelverk för dagens behov, 2018-04-19, Dnr 730-18-8.1.

Justitieombudsmannen, Riksdagens ombudsmän, remissyttrande över SOU 2017:100 Beslag och husrannsakan – ett regelverk för dagens behov, 2018-04-20, Dnr R 5–2018.

Lunds universitet, Juridiska fakulteten, remissyttrande över SOU 2017:100 Beslag och husrannsakan – ett regelverk för dagens behov, 2018-06-18, Dnr V 2018/141.

Svea hovrätt, remissyttrande över SOU 2017:100 Beslag och husrannsakan – ett regelverk för dagens behov, 2018-04-10, Dnr HSV 2018/101.

Sveriges advokatsamfund, remissyttrande över SOU 2017:100 Beslag och husrannsakan – ett regelverk för dagens behov, 2018-04-20, Dnr R-2018/0005.

Säkerhets- och integritetsskyddsnämnden, remissyttrande över SOU 2017:100 Beslag och husrannsakan – ett regelverk för dagens behov, 2018-05-03, Dnr 12–2018.

Uppsala universitet, Juridiska fakultetsnämnden, remissyttrande över SOU 2017:100 Beslag och husrannsakan – ett regelverk för dagens behov, 2018-04-12, Dnr JURFAK 2018/4.

Åklagarmyndigheten, remissyttrande över SOU 2017:100 Beslag och husrannsakan – ett regelverk för dagens behov, 2018-04-20, Dnr ÅM 2018–223.

Rättsfall och avgöranden

Högsta domstolen

NJA II 1943 s. 360

NJA 2005 s. 712

NJA 2015 s. 631

Justitieombudsmannen

JO 2005/06 s. 95

Övrigt

Mailkonversation med rättssakkunnig Ricardo Valenzuela vid
Justitiedepartementet, Regeringskansliet, mailkontakt 2020-02-26.